

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української філології
Кафедра української та зарубіжної літератур

НАРАТИВНА СТРАТЕГІЯ РОМАНІВ СВІТЛАНИ ТАЛАН ТА
ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИЦІ У ШКОЛІ

Кваліфікаційна робота студентки
групи УАФм-24
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта
(Українська мова і література)
додаткової предметної спеціальності –
014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна
література (англійська))
Бондар Катерини Юріївни

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент **Журба С. С.**

Кривий Ріг – 2025

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Бондар Катерина Юріївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

АНОТАЦІЯ

Бондар К. Ю. Наративна стратегія романів Світлани Талан та вивчення творчості письменниці у школі : рукопис. Кривий Ріг, 2025. 88 с.

Робота присвячена дослідженню наративної стратегії романів Світлани Талан «Оголений нерв», «Повернутися дощем», «Ракурс» та теоретико-методичному вивченню творчості письменниці у шкільному курсі української літератури. У процесі дослідження встановлено, що працюючи у жанрі «реальних історій», авторка із фактографічною точністю передала масштаби трагедії долі персонажів у російсько-українській війні. Письменниця поєднує документальність у зображенні подій війни з глибоким психологізмом, створюючи багатовимірну художню картину.

У роботі проаналізовано актуальність використання методу проблемного навчання та його застосування на уроках української літератури, а також розроблено методичний інструментарій поглибленого аналізу художнього тексту, зокрема «Емоційну мапу героя» та «Digital-наратив: “Роман у чаті”».

Ключові слова: наративна стратегія, Світлана Талан, роман, наратив, воєнна проза, аналіз художнього тексту, емоційна мапа героя, digital-наратив, роман у чаті.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕНЬ	
НАРАТИВНОСТІ ТЕКСТУ	10
1.1. Поняття «нарративна стратегія» в сучасному літературознавстві.....	10
1.2. Критична рецепція творчості Світлани Талан у літературознавстві.....	17
Висновки до першого розділу.....	23
РОЗДІЛ 2. ВИКЛАДОВА МАНЕРА ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ	
СВІТЛАНИ ТАЛАН	25
2.1. Інтертекстуальна нарративна стратегія роману «Оголений нерв».....	25
2.2. Нарративні форми репрезентації внутрішнього світу персонажів у романі «Повернутися дощем».....	30
2.3. Роман «Ракурс»: художній наратив історії в авторській інтерпретації.....	36
Висновки до другого розділу.....	45
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ	
ТВОРЧОСТІ СВІТЛАНИ ТАЛАН У ШКОЛІ.....	48
3.1. Аналіз чинних програм з української літератури.....	48
3.2. Інтеграція творчості Світлани Талан у шкільний курс української літератури	53
3.3. Методичний інструментарій поглибленого аналізу художнього тексту: «Емоційна мапа героя» та «Digital-наратив: «Роман у чаті»» на уроках української літератури	58
Висновки до третього розділу.....	76
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83

ВСТУП

У сучасному літературознавстві особливе місце посідає вивчення наративних стратегій. Вони є ключовим елементом, що формує художній світ твору та впливає на його читацьку рецепцію. Здатність автора майстерно вибудовувати оповідь, використовуючи різноманітні наративні техніки, вказує на полісемантичність і багатогранність художнього тексту. У цьому контексті вагомим значення набуває дослідження творчості сучасних українських письменників, які активно експериментують із формою та змістом, збагачуючи національний літературний простір. Одним із таких знакових імен є Світлана Талан, чиї романи приваблюють читача глибоким психологізмом, актуальною проблематикою та викладовою манерою.

Сучасна українська література, присвячена воєнним подіям в Україні, вимагає від дослідників нових підходів до аналізу художньої форми. Війна, як травматична подія, генерує типи наративів, що поєднують документальну достовірність із психологічним осмисленням. Сучасна українська комбатантська проза представлена різножанровими творами: «Маріупольський процес» Галини Вдовиченко, «Іловайськ» Євгена Положія, «Книга змін» Андрія Цаплієнка, «Чорне сонце» Василя Шкляра, «Ракурс», «Оголений нерв» Світлани Талан, «Котик, Півник, Шафка» Олександра Михеда, «Окупація» Альони Мовчан, «З любов'ю – тато» Валерія Пузіка, «Арабески» Сергія Жадана та ін. Письменники прагнуть передати тривогу і біль, втрати, руїни, смерті, тортури, і, поряд з цим, – надію, вболівання за рідних і близьких, віру в перемогу над ворогом.

Воєнна література спрямована на полівекторну репрезентацію реалій сьогодення. Актуальними в цьому аспекті є романи «Оголений нерв», «Повернутися дощем», «Ракурс» Світлани Талан про події на Донеччині та Луганщині з 2014 року, в яких рецепція причин війни «увиразнюється індивідуальним авторським осмисленням трагічної ситуації» [21, с. 503]. Твори Світлани Талан є яскравим прикладом такого «свідчення доби», де художня

оповідь стає інструментом не лише фіксації, а й терапії суспільної травми. Дослідження наративної стратегії дозволяє зрозуміти, як авторка осмислює реальність воєнного часу, перетворюючи її на художній текст. Аналіз творів через призму наратології дає можливість виявити ті художні прийоми, які забезпечують емоційне залучення читача та формують його ціннісні орієнтири. Окрім того, інтеграція сучасних творів, у яких порушуються гострі соціальні та історичні питання, є важливою для шкільного курсу. Вона сприяє розвитку критичного мислення, медіаграмотності та формуванню національної свідомості учнів.

Актуальність нашої роботи зумовлена необхідністю аналізу наративної стратегії прози Світлани Талан. Розробка ефективних методичних підходів до вивчення сучасної української літератури у шкільному курсі є актуальною потребою, адже саме через знайомство з сучасними текстами формується читацька культура та критичне мислення учнів. Включення творів Світлани Талан до шкільної програми відкриває нові можливості для аналізу соціальних і психологічних проблем, розвитку емпатії та формування ціннісних орієнтирів.

Мета наукової праці – комплексний аналіз наративної стратегії романів Світлани Талан та розробка методичних рекомендацій щодо вивчення її творчості у шкільному курсі української літератури.

Для досягнення окресленої мети розв’язували такі **завдання**:

- 1) з’ясувати сутність поняття «наративна стратегія» в сучасному літературознавстві;
- 2) проаналізувати критичну рецепцію творчості Світлани Талан у літературознавстві;
- 3) дослідити наративні форми репрезентації внутрішнього світу персонажів у романі «Повернутися дощем»;
- 4) виявити інтертекстуальну наративну стратегію роману «Оголений нерв»;

5) проаналізувати художній наратив історії в авторській інтерпретації (на матеріалі роману «Ракурс»);

6) обґрунтувати методологічні основи аналізу художнього твору на уроках української літератури.

Об'єктом дослідження стали романи «Оголений нерв», «Повернутися дощем», «Ракурс» Світлани Талан.

Предметом наукової праці є особливості оповіді, викладової манери в романах Світлани Талан у контексті сучасної воєнної прози та методика вивчення творчості письменниці у шкільному курсі української літератури.

Теоретико-методологічна основа дослідження ґрунтується на працях українських та зарубіжних учених, присвячених проблемам наратології та теорії художнього дискурсу: І. Бехти, Л. Мацевко-Бекерської, Н. Римар, М. Руденко, О. Ткачука, Д. Германа, J. Meister, P. Hühn, J. Pier, W. Schmid та ін.; працях, присвячених вивченню творчості Світлани Талан у літературознавчому аспекті: І. Бойцун, А. Власюк, С. Гавриленко, А. Зелінської, О. Пухонської, О. Рєпіної, Л. Романенко, О. Сидоренко, М. Стасика, Т. Хом'як та ін.; методологічних засад викладання української літератури в закладах загальної середньої освіти, зокрема в контексті проблемного навчання та інноваційних освітніх практик М. Легкого, С. Терно, Т. Цуркана та ін.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі наративної стратегії романів Світлани Талан, що досі не була предметом ґрунтовного літературознавчого осмислення. Вперше систематизовано та описано наративні прийоми, використані авторкою для розкриття внутрішнього світу героїв, художнього осмислення історичних подій. Окрім того, запропоновано методичні рекомендації щодо інтеграції творчості Світлани Талан у шкільний курс української літератури. Методичний аспект нашого дослідження, спрямований на розробку інноваційних інструментів аналізу (таких як «Емоційна мапа героя» та «Digital-наратив»), вказує на практичну значущість; дає змогу сучасним школярам осмислювати складні

тексти через звичні для них цифрові формати, що забезпечує особистісну рецепцію художнього змісту.

Методи дослідження: загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація); *структурно-нарративний підхід* застосовано для виявлення особливостей нарративної стратегії романів Світлани Талан; елементи *біографічного, порівняльно-історичного, інтертекстуального* літературознавчих методів; *метод моделювання* застосовано для розробки методичних моделей уроків.

Теоретичне та практичне значення кваліфікаційного проєкту полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані для подальших наукових досліджень у галузі наратології, сучасної української літератури, а також у викладанні курсів з історії української літератури. Практичне значення роботи полягає в розробці конкретних методичних рекомендацій для вчителів української мови та літератури, що сприятимуть вивченню творчості Світлани Талан у загальноосвітніх навчальних закладах. Матеріали дослідження можуть бути використані для підготовки спецкурсів, семінарів та майстер-класів для учнів та студентів.

Результати проведеного дослідження було **апробовано** на Міжнародній науковій конференції молодих українців «Українська культура має силу» (23-24 травня 2022 р. Варшавський університет, Інститут україністики, Польща); Міжнародній науковій конференції молодих українців «Українська мова, література та культура в період війни: виклики та перспективи» (12 травня 2025 р., Варшавський університет, Інститут україністики, Польща); II Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Словесна творчість: інтерпретації на перехресті традицій і сучасності» (13 травня 2025 р., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка); Всеукраїнських наукових читаннях молодих дослідників (14 травня 2025 р., Криворізький державний педагогічний університет).

Матеріали опубліковано у збірниках студентських наукових робіт: Бондар К. Паратекстуальний аналіз роману С. Талан «Повернутися дощем». *Мовні виміри світу* : матеріали Міжнародної науково практичної студентсько-учнівської конференції (21 квітня 2021 р., м. Житомир) / за заг. ред. Г. Гримашевич. Житомир, 2021. С. 14–16; Бондар К. Сучасні реалії війни на сході України у романі Світлани Талан «Ракурс». *Ukrainśka kultura i literatura wobec przemian społecznych*. Warszawa, 2023. С. 27–38; Бондар К. Художня рецепція війни в романах Світлани Талан. *Словесна творчість: інтерпретації на перехресті традицій і сучасності* : матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, приуроченої 100-й річниці Літературної дискусії (1925–1928), 13 травня 2025 року. Тернопіль : ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2025. С. 22–27.

Структура роботи. Наукова робота містить вступ, три розділи, кожен із яких завершується висновками, загальні висновки та список використаних джерел (61 позиція). Загальний обсяг становить 88 сторінок, у тому числі 82 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕНЬ НАРАТИВНОСТІ ТЕКСТУ

1.1. Поняття «нарративна стратегія» в сучасному літературознавстві

У другій половині ХХ століття, на перетині різних філософських і літературознавчих підходів, формується окрема галузь досліджень – наратологія. Вона всебічно аналізує теорію оповіді та розглядає питання щодо розробки спеціальних методик для аналізу й дослідження літературних текстів. Впродовж свого розвитку наратологія пройшла кілька етапів, і, як зазначають дослідники, нині перебуває на етапі, що супроводжується так званим наратологічним поворотом. Його сутність полягає в поширенні наратологічного підходу на дослідження різноманітних явищ, зокрема в історії, педагогіці, психології, соціології, філософії та інших науках [32, с. 44]. У цьому контексті особливу увагу привертає методологічний інструментарій, який застосовують дослідники для аналізу нарративної організації текстів.

У межах структуралістичної парадигми літературознавства формується теоретична інтерпретація нарративності, яка згодом отримала назву – «нратологія», запропонована Ц. Тодоровим у праці «Граматика Декамерона» у 1969 році. У цьому контексті наратив розглядається не як змістове наповнення, а як особливий спосіб організації тексту, що відрізняється від описового типу структурою та динамікою подій. Саме часова послідовність і зміна ситуацій становлять сутність оповідної форми, надаючи їй процесуального характеру та відмежовуючи від статичної дескрипції [54, с. 55]. Інший напрямок наратологічних досліджень пов'язаний із науковим описом наративів у різних текстах через моделювання окремих їхніх компонентів або стратегій. Водночас у першій чверті ХХІ століття формується концепція метамодернізму як спроба переосмислення постмодерної аксіологічної негатиї, фрагментарності тексту та деконструкції великих наративів [59, с. 44].

Як філологічний напрям, наратологія, зберігаючи зв'язок із структуралістською парадигмою у філософії, набуває нової смислогенерації в контексті сучасної естетики. Л. Тернер у 6-му параграфі «Маніфесту метамодернізму», опублікованому 2011 року, зазначає: «Нові технології дають можливість одночасного сприйняття і розігрування подій з безлічі позицій. Ця виникаюча мережа сприяє зовсім не згасанню історії, а її демократизації, виствітлюючи розгалужені стежки, уздовж якими її грандіозні оповідання можуть мандрувати тут і зараз» [51]. Як зазначає І. Папуша, класична наратологія зосереджувалася на структурному аналізі оповіді, формуючи «граматику наративу», тоді як посткласична наратологія характеризується інтердисциплінарністю, контекстуальністю й відкритістю до нових наукових підходів [33].

У сучасному літературознавстві широко застосовується поняття «наративна стратегія», однак єдиної загальноприйнятої дефініції цього терміна наразі не існує. Визначення слова «стратегія» подане в Словнику української мови як «спосіб дій, лінія поведінки кого-небудь» [45, с. 133]. У літературознавчому дискурсі цей термін зазвичай зустрічається не самотійно, а в складі таких словосполучень, як «оповідна стратегія», «наративна стратегія», «викладова стратегія», «текстова стратегія» і «стратегія перспективізації», що є ґрунтовним у межах нашого дослідження.

У науковому дискурсі широко розповсюдженим є теологічний підхід до трактування наративної стратегії, який визначає її як сукупність «оповідних операцій, яких дотримуються автори, або засобів, що використовуються для досягнення певної мети у репрезентації задуманих смислів» [25, с. 10]. Подібне визначення подає Ю. Ковалів у Літературознавчій енциклопедії [29, с. 92]. Наративна стратегія репрезентує системну організацію тексту, спрямовану на досягнення конкретного комунікативного ефекту. Вона охоплює вибір способу викладу подій, послідовність оповіді, фокалізацію, використання наратора та інших текстуальних елементів, що формують сприйняття читача і впливають на інтерпретацію художнього змісту. Крім того, теологічний підхід дозволяє

виявити взаємозв'язок між авторською інтенцією та структурними характеристиками тексту, показуючи, як через наративну стратегію відбувається конструювання смислових ідей та естетичних цінностей у творі. І. Бехта зазначає, що проблематика нарації полягає не у визначенні позиції оповідача, а у вибудові когнітивного центру сприйняття, навколо якого організується читацька орієнтація. Завдяки варіативності фокалізації та цілеспрямованому маніпулюванню точкою зору автор формує специфічну перспективу рецепції тексту, що забезпечує поліфонічність і багаторівневність наративної структури [4, с. 28].

Художній текст, як відомо, є дворівневою структурою: з одного боку, він представлений авторською настановою та її втіленням, а з іншого – читацьким сприйняттям. Сам текст функціонує як сукупність змістових блоків, що реконструюють попередню фазу певної діяльності. Важливою складовою організації змісту тексту є спосіб представлення думок автора й персонажів, що часто реалізуються через посередництво наратора. Саме ці аспекти і визначають наративну стратегію твору, яку можна розуміти як «сукупність наративних процедур, яких дотримуються, або наративних засобів, що використовуються для досягнення певної мети в репрезентації наративу» [60, с. 64].

Під наративною стратегією доцільно розуміти спосіб і тактику організації подій у плані розповіді, що спрямовані на створення цілісного художнього тексту, трансформацію реальності в межах фікційного світу та представлення певного наративного типу відповідно до іманентних характеристик розповіді чи оповіді. Концепція стратегічності текстового викладу ґрунтується на принципах структурування подієвого ряду, способу репрезентації історії, фокалізованої перспективи та відображення думок автора й персонажів твору.

Л. Мацевко-Бекерська визначає наративну стратегію як «певну інтенційну настанову щодо цілісного формування естетично вартісного матеріалу» та «атрибутивний простір, у якому впорядковуються всі смислоснауючі елементи розповіді чи оповіді» [31, с. 15]. На її думку, об'єкт

наративного дослідження може розглядатися й у межах площини текстової реалізації як сприйняття події, що у художньому світі постає завершеним фактом, а також як спосіб відтворення уявного зв'язку між читачем і зображеним перебігом цієї події [30, с. 54]. Тобто мова йде не лише про техніку організації сюжету, а й про систему засобів, за допомогою яких автор вибудовує діалог із читачем, спрямовує його інтерпретацію та визначає домінантні смисли твору.

Дослідження наративних стратегій є актуальним напрямом у сучасному літературознавстві. Зокрема, С. Журба присвячує низку праць аналізу наративних особливостей сучасної української та польської прози [19; 20; 21]. Дослідниця, окреслюючи наративні принципи тексту, викладову стратегію, часопросторові координати творів зазначає, що взаємодія в художньому творі автора, наратора і читача резулюється наративною стратегією, тобто технікою «конструювання тексту, вибором прийомів організації оповіді, специфікою компонування цілісної оповіді, спрямованою на досягнення певного художнього ефекту (авторська інтенція), інтертекстуального прочитання та читацької рецепції «задоволення від тексту» чи «насолоти від тексту» (Ролан Барт)» [20, с. 47]. Наративна стратегія дозволяє дослідити, яким чином у художньому тексті поєднуються подієвий рівень, психологічна характеристика персонажів, авторська інтенція та читацька рецепція. Вона є своєрідним «каркасом», що забезпечує цілісність художнього твору, створює умови для його багатоаспектного прочитання та відкриває можливості для глибшого аналізу ідейно-естетичного змісту.

У художньому тексті наратор відіграє центральну роль у формуванні структури оповіді. Саме він організовує й спрямовує читача крізь подієвий і смисловий простір твору, забезпечуючи його сюжетну та композиційну цілісність. Його характер і функції можуть значно варіюватися: наратор постає експліцитним, тобто відкрито присутнім у тексті чи, навпаки, «невидимим»; може бути всюдисущим і всезнаючим, який контролює перебіг подій і думки, почуття персонажів, або ж обмеженим у знаннях і перспективах.

Важливим є також рівень його самосвідомості та надійності: деякі наратори демонструють здатність до рефлексії, коментують власний акт розповіді, тоді як інші залишаються лише «голосом», що передає події. Крім того, суттєве значення має дистанція між наратором та історією: він може виступати безпосереднім учасником подій, очевидцем, який споглядає зсередини, або ж стороннім розповідачем, що зберігає відстороненість і створює ефект об'єктивності. Усі ці параметри впливають на спосіб сприйняття тексту, формування довіри до оповідача та інтерпретацію змісту твору [53, с. 72].

Функціональне призначення наратора не зводиться лише до посередництва у мовній комунікації, оскільки він виступає стилістико-наративним центром твору, сконструйованою автором фікційною інстанцією, яка відображає специфіку його свідомості та забезпечує реалізацію оповідної стратегії тексту [28, с. 10]. М. Руденко наголошує на нерозривному взаємозв'язку між усіма суб'єктами наративу. Дослідниця зазначає, що наратор є справжнім оповідачем у творі, оскільки саме через нього визначаються відносини між світом автора і персонажами, що реалізується через структуру «наратор – персонаж» [42, с. 12]. Оповідач-наратор може бути безпосередньо залученим у розповідь, передаючи автобіографічний або біографічний матеріал, а також із різним ступенем об'єктивності, відтворюючи історичний, фантастичний, детективний чи інший тип часу й простору. Наративна ситуація може передбачати присутність як автора, так і героя, оскільки текст часто створюється не одним, а кількома суб'єктами мовлення. При цьому сам наративний акт завжди передбачає «голос Іншого», який має ширшу компетенцію, ніж читач, адже він «знає, бачить, чує і розуміє значно більше» [32, с. 37].

У науковій концепції І. Бехти структура оповідності у прозі розглядається крізь призму типології нараторів, що визначають характер взаємодії між автором, текстом і читачем. Дослідниця окреслює три базові модуси оповіді: ауторіальний, персональний і персоніфікований. Ауторіальний наратор

функціонує як надособистісний суб'єкт оповіді, що володіє повнотою знань про події, персонажів і їхні мотиви, здатний до оцінного та аналітичного коментаря. Персональний тип наратора репрезентує оповідь із внутрішньої позиції учасника або спостерігача, який має обмежену сферу знань і передає події крізь власний досвід. Персоніфікований наратор ототожнюється з безпосереднім учасником подій героєм, через чію свідомість розгортається художній світ твору [3, с. 69]. Така класифікація дозволяє простежити взаємозалежність між формою оповіді, ступенем суб'єктивізації нарації та глибиною психологічного моделювання персонажів.

Наратор як суб'єкт мовлення передає свою позицію через «голос», що визначає його точку зору, а також через їхню взаємодію та співвіднесення (зіставлення, протиставлення тощо). Це формує складну систему взаємозв'язків між різними рівнями художнього твору – фабульним, сюжетним, мовним, жанровим, просторовим та образним – і стає ключовим компонентом стилю як загального, так і індивідуального авторського. В окремих випадках наратор втілюється через відповідний «ракурс бачення», який має трикомпонентну структуру: ракурс героя, ракурс автора та ракурс «дійсності». Ці компоненти перебувають у динамічній взаємодії, формуючи неповторну художню модель кожного твору, що безпосередньо впливає на його жанрову модифікацію та стильову визначеність.

Психологічна дистанція між наратором і автором може змінюватися: у деяких випадках вона мінімальна, що надає оповіді суб'єктивного характеру, тоді як в інших наратор виступає як самостійна сюжетна одиниця зі своїм унікальним світобаченням і характеристиками, створюючи ефект відстороненості від автора. Структура наративу передбачає впорядковану ієрархію «голосів», у центрі якої знаходиться голос оповідача. Взаємозв'язок між голосом героя та голосом автора може бути різним: іноді вони збігаються або накладаються один на одного, в інших випадках – контрастують чи існують незалежно. Якщо голоси героя й автора збігаються, герой фактично виконує оповідну функцію, а його свідомість розчиняється в авторському світобаченні.

Окрім цих рівнів, важливим елементом наративної структури є «голос дійсності», що виступає як сукупність поглядів і суджень другорядних персонажів, які розширюють контекст наративу та збагачують сюжетну лінію.

У сучасному літературознавстві доцільно говорити про «множинного» дієгетичного/недієгетичного наратора, який об'єднує різні перспективи бачення. У будь-якому тексті наративний голос є домінантним, він організовує взаємодію точок зору та стає комунікативним центром, навколо якого розгортається оповідь. «Функція наратора визначається ще й потребою стримувати довільність читання, коригувати настанови та сподівання від естетичної комунікації, як її артикулює читач, і максимально повно виявляти контекст автора» [30, с. 52]. Таким чином, наратор виконує роль посередника між авторським задумом і сприйняттям читача, встановлюючи межі фікційного світу.

Наративна стратегія як метод організації художнього тексту має когнітивний характер, оскільки акумулює знання автора та слугує засобом поетапного структурування подієвості. Вона виступає одночасно як наративна техніка й елемент конституювання тексту, визначаючи його оповідний тип. Провідну роль у цьому контексті відіграє поняття «точки зору» (фокалізації), що охоплює різні рівні аналізу: просторовий, часовий, ідеологічний, мовний і перцептивний [40, с. 71].

Отже, наративна стратегія визначає механізм організації подій у художньому тексті, який дозволяє автору створити цілісну, структуровану оповідь, забезпечити логічну та емоційну послідовність подій і сконструювати фікційний світ, що відповідає авторському художньому задуму. Вона виступає ключовим інструментом для формування наративного середовища, в якому читач може сприймати персонажів, конфлікти та сюжетні лінії як органічно взаємопов'язані. Застосування наративної стратегії визначає не лише послідовність розвитку подій, а й способи їхнього представлення, вибір ракурсу оповіді, засоби виразності та композиційні прийоми, що впливають на сприйняття художньої реальності.

1.2. Критична рецепція творчості Світлани Талан у літературознавстві

Творчість української письменниці Світлани Талан в сучасному науковому дискурсі ставала об'єктом дослідження багатьох літературознавців, зокрема І. Бойцун, О. Пухонської, Л. Романенко, М. Стасик, Т. Хом'як та ін. У розвідках літературознавці акцентують на художній інтерпретації воєнних подій в Україні в романах, проблемі травматичної пам'яті, осмисленні минулого. Світлана Талан відома як авторка романів-мелодрам, що порушують гострі соціальні проблеми: ВІЛ/СНІД, Голодомор, сирітство та воєнний конфлікт. Дослідження творчості письменниці охоплює і романи, присвячені історичній травмі українського народу.

Дослідники М. Стасик та С. Гавриленко, аналізуючи твори письменниці, зазначають, що художня деталь у романах зберігає реалістичну основу та водночас наділяє текст документальною достовірністю й психологічною переконливістю. Вона виступає невіддільним елементом образної структури твору, здатним не лише конкретизувати події й характери персонажів, а й виконувати роль символу, що розкриває глибинні ідеї та теми твору. Через деталі авторка формує атмосферу фікційного світу, підкреслює соціальні, психологічні та моральні аспекти життя героїв, роблячи їхні переживання більш зрозумілими та емоційно відчутними для читача [14, с. 98].

Варто зазначити, що в сучасному літературознавстві значну увагу приділяють вивченню творів, що висвітлюють події антитерористичної операції та військового конфлікту на сході України, адже вони формують особливий пласт національної пам'яті та відображають соціально-політичну реальність країни. Цю тенденцію підтверджує і дослідження О. Сидоренко «Мілітарний дискурс української прози початку ХХІ сторіччя» [43], в якому авторка розглядає загальні механізми функціонування образу військового конфлікту в новітній українській літературі, що є важливим контекстом для вивчення романів Світлани Талан.

Критичні публікації від публіцистичного та літературознавчого спрямування до журналістських нарисів про художні романи свідчать про актуальність української воєнної прози. І. Волосянко зазначає, що особливе місце серед них посідають романи Світлани Талан «Ракурс» та «Оголений нерв», які вирізняються глибокою психологічною проникливістю, реалістичною передачею атмосфери війни, детальним відтворенням подій та емоційного стану учасників конфлікту [13, с. 373]. Ці твори поєднують художню форму з документальною достовірністю, дозволяючи читачеві не лише пережити події крізь призму внутрішнього світу героїв, а й усвідомити складність та багатшаровість сучасної української дійсності.

І. Бойцун у розвідці «Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції» наголошує на особливій цінності літературних творів, присвячених подіям на сході країни. Він зазначає, що «значимість таких творів полягає в написанні їх свідками подій, котрі намагаються не лише висвітлити, а й переосмислити, дати оцінку, винести уроки» [5, с. 343]. На думку дослідника, ці твори виконують не лише естетичну функцію, а й соціально-пізнавальну, адже вони фіксують реальні факти та явища, створюючи документальну базу для розуміння сучасних конфліктів. Як зазначає О. Коцарев: «Наразі більше йдеться не про осмислення, інтерпретацію чи обігрування наших драматичних реалій, як про фіксацію, збирання фактів. Конструювання образу подій. Звідси – тяжіння до документалізму, що виводить окремі книжки на межу документальної літератури» [26]. На думку дослідниці С. Філоненко за своєю стилістикою ці твори мають нахил до «репортажності та фотографічності» [55]. Водночас, завдяки художній інтерпретації, автори мають змогу передати емоційний і психологічний стан учасників подій, показати моральні дилеми, виклики та переживання людей, що пережили війну.

Твори Світлани Талан на воєнну тематику належать, як вважає дослідниця А. Зелінська, до книг нон-фікшн, адже «...це своєрідний «портрет» епохи або ж конкретної людини, книги, що презентують для читача логіку

історії, та через призму авторського бачення розкривають реальні факти і їхні взаємозв'язки. Текст нон-фікшн, заснований на документальних джерелах, завжди містить суб'єктивну позицію автора», оскільки в них «подається хроніка окупації, окреслено стан українського суспільства, робиться спроба визначити причини війни» [24, с. 69].

Поряд із художньою творчістю Світлана Талан активно реалізує себе у сфері публіцистики. Вона започаткувала авторський блог «Інформаційний спротив», що функціонує як платформа для фіксації та аналітичного осмислення суспільно-політичних подій сучасності. У своїх дописах письменниця систематизує фактичний матеріал у хронологічній послідовності, поєднуючи документальність спостереження з аналітичним коментарем. Публікації з блогу часто репродукуються у засобах масової інформації, що зумовлює широкий суспільний резонанс і виявляє потенціал цих текстів як інструмента впливу на масову свідомість [23].

Окрім того, авторка співпрацює з журналом «Бористен», у якому має постійну рубрику публіцистичного спрямування. У ній Світлана Талан систематично порушує проблеми соціального буття Донбасу, фіксуючи життєві реалії регіону крізь призму особистих спостережень. За словами письменниці, публіцистичні тексти виконують функцію своєрідного літопису сучасності, оскільки трансформують поточні події в документ свого часу, що набуває історико-культурної значущості [23]. Подібну роль засобів масової інформації у формуванні суспільної думки детально окреслює науковець С. Бурбела, зазначаючи, що ЗМІ як канал передачі інформації має здатність безпосередньо впливати на сприйняття, оцінки та поведінку реципієнтів. За його словами, цей вплив часто носить негативний характер, адже навіть ті, хто фізично не перебуває в умовах масового психозу чи соціальної паніки, підсвідомо сприймають інформацію, що надходить, і можуть коригувати власну поведінку та думки під її впливом. Таким чином, медіа стають потужним інструментом соціального індукування, здатним формувати уявлення про події, очікування і навіть моральні орієнтири громадян. С. Бурбела робить висновок, що ЗМІ

можна розглядати як засіб, який сприяє індукуванню суспільства або окремих його груп, створюючи певну когнітивну та емоційну модель сприйняття реальності, що впливає на суспільні процеси, колективну свідомість і соціальну поведінку населення [10, с. 72].

Світлана Талан розкриває через власні дописи стан мешканців окупованих територій: «Зараз Донбас для всієї України – як болюча незагойна рана, а саме населення хворе. Хвору ногу можна відтяти, а можна спробувати підлікувати. Зараз, коли прийшла реальна загроза у вигляді блокпостів з озброєними людьми, коли чути вибухи, починається ломка, як після довгого приймання наркотиків, – ніхто не хоче війни» [48, с. 235]. Своє твердження авторка обґрунтовує: «Війна скинула з облич людей маски, оголила їхні душі, зробила свій розподіл на добро і зло. Деякі мешканці зрозуміли, що самі покликали війну у свій край і, понюхавши смердючий сепаратизм, відчули, як тхне він беззаконням та анархією... Стало менше хворих на путінізм. Але ця хвороба, як і зомбування, лікується не одразу. Розум хворих вмикає самосвідомість, і зникає страх перед міфічним Бандерою і «кривавою київською хунтою», бо вже самі впевнилися: де з'являється російська преса – чекай провокацій або обстрілів» [48, с. 279].

У рецензії А. Власюка на роман Світлани Талан «Розколоте небо» відзначено майстерність авторки у відтворенні трагічної атмосфери Голодомору 1932–1933 років, використанні образу-символу «розколотого неба», який ефективно передає масштаб людського страждання та соціальну катастрофу. Дослідник підкреслює, що такі художні знахідки свідчать про високу майстерність Світлани Талан у створенні символічного та емоційно насиченого наративу, здатного емоційно залучати читача та передавати історичну трагедію через призму особистісних переживань героїв [11]. Разом із тим, літературознавець вказує на певні недоліки твору, що стали предметом дискусії серед критиків. Зокрема, він зауважує, що образи деяких персонажів залишаються не до кінця розкритими, а розвиток і трансформація їхніх характерів у деяких моментах виглядає недостовірно або надто стисло [11].

Такі зауваження свідчать про існування невідповідності між історичною достовірністю та художньою побудовою наративу, який аналізується у літературознавчих дослідженнях творчості Світлани Талан. Наративну стратегію Голодомору в романі С. Талан «Розколоте небо» аналізує у кваліфікаційній роботі В. Тіхих [52, с. 56], що свідчить про глибоке осмислення авторського методу у зображенні трагічних сторінок української історії.

Символічна система роману Світлани Талан «Замкнене коло» функціонує як структурно-смысловий каркас, у межах якого формується цілісна модель художнього світу. Символи кола, хати, годинника, кольору та числових позначень утворюють складну семантичну систему, що забезпечує поліфонію значень і глибинну метафоричність тексту. Вони не лише визначають архітектоніку твору, а й виконують когнітивну функцію – репрезентують процес осмислення буття, морального вибору. Через взаємодію архетипних образів письменниця моделює своєрідний «сакральний простір», у якому відбувається коливання між світлом і темрявою, життям і смертю, свободою і приреченістю. Символіка стає ключовим інструментом реалізації наративної стратегії роману, орієнтованої на поєднання міфопоетичного мислення з психологічною достовірністю, що забезпечує глибину художнього осмислення буття людини [47].

У рецензії «Твоє майбутнє на порозі» на роман «Оголений нерв» О. Рєпіна підкреслює, що у творах Світлани Талан акцент зосереджений на моральному виборі людини, її гідності, любові до рідного краю та родини. Дослідниця зауважує: «Майбутнє кожної людини очікує її на порозі. Цим порогом може бути самоповага, гідність, любов до батьків, рідного міста та місцевості, у якій ти народився. А може й навпаки, бути щось таке, що ціла родина розколюється, як великий корабель, котрий сів на мілину...» [39]. Мотивом творчої діяльності Світлани Талан, як зауважує О. Рєпіна, виступає прагнення трансформувати власний емоційно-чуттєвий досвід у художнє слово, здатне впливати на суспільну свідомість і формувати антивоєнні ціннісні орієнтири. Її наративи спрямовані на актуалізацію гуманістичного світогляду, у

якому осмислюється трагізм війни як прояв цивілізаційного варварства, що не повинне повторитися в майбутньому. Дослідниця підкреслює, що художній дискурс письменниці спонукає читача до рефлексії над власною громадянською позицією, усвідомлення моральної відповідальності за вибір між активною участю у творенні миру та пасивним спогляданням соціальної деструкції. [39].

У романах С. Талан простежується чітко вибудована типологія персонажів, що відображає спектр морально-психологічних реакцій людини на війну. Центральне місце займає постать патріота, який, керуючись покликом совісті та внутрішнім обов'язком, стає на захист Батьківщини (Геник з «Оголошеного нерва» та «Повернутися дощем», Настя та Вадим з «Повернутися дощем», Еліна та Соля з «Ракурсу»). Їм протистоять вороги-загарбники й сепаратисти, уособлені в образах Іванки («Оголений нерв») та Євгена («Ракурс»), чия деструктивна поведінка демонструє моральну деградацію людини, втягнутої в ідеологічно спотворену дійсність. Поруч із ними постають пасивні спостерігачі – ті, хто не бере активної участі у війні, але переживає її внутрішньо, на рівні страху, розгубленості чи співчуття. Така типологічна структура дозволяє авторці показати різні моделі людського вибору в екстремальних обставинах і водночас утвердити ідею моральної переваги тих, хто зберігає людяність, гідність і патріотизм навіть у часи духовного розламу [41, с. 121].

Авторські книги є засобом вираження життєвої позиції Світлани Талан, яка акцентує увагу на тому, що треба усім нам, не зважаючи на обставини, все-таки залишатися людьми. При цьому в її творах чітко простежуються й інші проблеми: важливість виховання патріотизму в молоді, моделювання образу ворога та ситуації, що склалася між владою та народом. Світлана Талан у романах показує розкол нашого народу за переконаннями, однак при цьому наголошує на тому, що серед мешканців Донбасу є також і велика кількість патріотів України, що готові боротися за незалежність своєї країни та відбудовувати нову державу.

Звісно, проукраїнська спрямованість творів не залишається поза увагою критиків. На сьогодні творчість письменниці є популярною, її книги читають не тільки патріотично налаштовані українці, а й наші вороги. За таку активну позицію окупанти занесли її до «розстрільних списків». Однак авторка творів у стилі реальних історій, оснований на подіях сьогодення нашого народу не полишає своєї справи, є досить цілеспрямованою, щирою та із неймовірно сильним характером особистістю.

Висновки до першого розділу

Наративна стратегія є центральним концептом сучасної наратології. Сформувавшись на перетині структуралістських та формалістських підходів, наратологія (ініційована Ц. Тодоровим) пройшла еволюцію, трансформувалась у міждисциплінарну галузь, що поширює свій інструментарій в широкому спектрі гуманітарних та соціальних наук. Попри полісемантичність терміна, підкреслюється його трактування як сукупності інтенційних авторських операцій та засобів, що забезпечують системну репрезентацію смислів у художньому тексті. Це охоплює комплексний алгоритм моделювання оповідної реальності, що реалізується через систему наративних засобів, прийомів, тактик та технік, посилені експресивно-стилістичними компонентами. Детермінантна роль у цьому процесі належить наратору, який функціонує як мовностилістичний епіцентр викладу, визначаючи точку зору (фокалізацію) – ключовий елемент наративної стратегії, що інтегрує просторовий, часовий, ідеологічний, мовний та перцептивний рівні. Наративна стратегія виступає когнітивним механізмом, що організує подієвість, конструює фікційний світ і визначає оповідний тип твору.

Творчість Світлани Талан перебуває в полі зору сучасного українського літературознавства. Серед науковців, які під тим чи іншим ракурсом аналізують романи письменниці, є І. Бойцун, І. Волосянка, А. Власюк, С. Гавриленко, А. Зелінська, О. Пухонська, О. Репіна, Л. Романенко, О. Сидоренко, М. Стасик, Т. Хом'як та інші вчені. Аналіз критичних розвідок підтверджує, що

Світлана Талан здійснює художнє осмислення пережитого – подій російсько-української війни. Її твори, що кваліфікуються як нон-фікшн, відтворюють «хроніку окупації» та «портрет» сучасної доби через призму суб'єктивного авторського бачення. Письменниця послідовно обстоює проукраїнську позицію, викриваючи сутність «сепаратизму» та сприяючи усвідомленню населенням справжніх причин та наслідків конфлікту.

Таким чином, наратив у творчості Світлани Талан набуває статусу когнітивно-комунікативного механізму, необхідного для репрезентації та аналізу складної соціальної реальності. Специфічні прийоми, обрані авторкою, слугують не лише для фіксації розколу, а й для проголошення ідеї незламності української нації та її непохитного прагнення до свободи.

РОЗДІЛ 2

ВИКЛАДОВА МАНЕРА ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ СВІТЛАНИ ТАЛАН

2.1. Інтертекстуальна наративна стратегія роману «Оголений нерв»

Події російсько-української війни, яка триває з 2014 року, за відстоювання суверенітету України, дали поштовх українським письменникам до написання творів на воєнну тематику. Авторами є як цивільні особи, так і власне учасники бойових дій. Інтерес до воєнної літератури пояснюється можливістю дізнатися про перебіг бойових дій детальніше, прочитати думки людей, які пережили усі жахіття війни. Автори беруть за основу своїх творів реальні історії про вторгнення країни-агресора на нашу територію, про біль і втрати, про зраду та сльози. Письменники представляють реалії війни в живих образах, побуті, доносять до читача дух та відчуття, які найкраще передають ті обставини, у яких живуть люди. Воєнні події на сході України стали об'єктом зображення у творах Володимира Шкляра «Чорне сонце» (2015), Андрія Цаплієнка «Книга змін» (2015), Галини Вдовиченко «Маріупольський процес» (2015), Євгена Положія «Іловайськ» (2015), «П'ять секунд, п'ять днів» (2016), Світлани Талан «Оголений нерв» (2015), «Повернутися дощем» (2016), «Ракурс» (2017) та ін.

У романі Світлани Талан «Оголений нерв» (2015) інтертекстуальна наративна стратегія є ключовим елементом у побудові багатовимірної художньої реальності, де індивідуальні долі персонажів глибоко переплітаються з колективною пам'яттю нації та впливом соціокультурних феноменів. Цей прийом не обмежується лише прямими посиланнями на відомі тексти чи події, а інтегрується на різних рівнях тексту: від лексичних новотворів, що відображають радикальні зміни у мові в умовах війни, і до глибоких алюзій на реальні історичні події та артефакти масової культури, які формували свідомість українського суспільства в один з найдраматичніших періодів його історії. У творі «Оголений нерв» змальовано трагічні події 2014

року на Луганщині та Донеччині, коли регіон охопив хаос, а мова насильства та зради стала домінуючою. Спроби рецепції українськими письменниками війни, пошуки ментальних подібностей та розбіжностей простежуємо у творах Євгена Положія «Іловайськ», Олекси Вільчинського «У степу під Авдіївкою», Галини Вдовиченко «Маріупольський процес», Тамари Горіха Зерня «Доця».

Роман Світлани Талан описує події російсько-української війни, що тривають з 2014 року, і це стало основою для потужної міжтекстової взаємодії з історичною реальністю. Письменниця на власні очі бачила провокування етнічних та соціальних конфліктів, окупацію міст, насильство та дегуманізацію населення, що спричинило глибокий вплив на психіку людей і соціальні структури. Її спостереження дозволяють відтворити не лише зовнішні події війни, а й внутрішню динаміку життя героїв: страх, моральні дилеми, втрату ілюзій та трансформацію особистості під тиском трагедії.

Варто зазначити, що твір містить численні прямі згадки про ключові події та постаті, що стали символами конфлікту. Згадки про Майдан та його учасників, які *«прагнуть жити у правовій державі, – відповів Геннадій, – і всі, хто приходили туди, теж прагнуть цього»* [48, с. 34], про «Будинок профспілок» та «снайперів», а також імена реальних осіб, що асоціюються з конфліктом (*«Бесом, Мозговим, Бабаєм та іншою нечистю»* [48, с. 4]), безпосередньо занурюють читача в атмосферу подій, що стали травматичними для українського суспільства. Фраза *«Коли слово «Росія» перестало асоціюватися з Лермонтовим та Пушкіним, натомість поєдналося з Бесом, Мозговим, Бабаєм та іншою нечистю»* [48, с. 4] є показовим прикладом того, як текст переосмислює усталені культурні коди, руйнуючи попередні асоціації та створюючи нові, болючі й недвозначні, пов'язані з війною та її наслідками. Це свідчить про зміну парадигми сприйняття сусідньої держави та її культури в українському суспільстві.

Паралельно з цим, роман активно використовує елементи масової культури та медіа, що посилює ефект документальності та впізнаваності, а також відображає інформаційну війну. Такі елементи функціонують як маркери

соціокультурної впізнаваності, водночас відтворюючи особливості інформаційної війни як частини сучасного досвіду. Пісню «Плине кача», яка стала неофіційним гімном Революції Гідності та щемливим символом пам'яті про загиблих, чує у сні головна героїня Настя: *«тужлива пісня «Плине кача», що роздирає душу на шматки... Разом з нею повільно плывуть труни із вбитими майданівцями»* [48, с. 8]. Її візуалізація у внутрішньому переживанні головної героїні виконує функцію емоційно-асоціативного коду, що актуалізує пам'ять про трагічні події, транслює досвід колективної травми й поглиблює психологічний вимір художнього світу роману.

Особливу символічну функцію в тексті набуває згадка про російську передачу «Жди меня», яка традиційно допомагала людям відновити втрачені зв'язки, знайти зниклих безвісти. У контексті війни ця програма набуває трагічної глибини, адже тисячі людей опинилися в ситуації, коли відновити контакт із близькими практично неможливо. Настя сама *«їздила в саму Москву на передачу «Жди меня», намагаючись хоча б щось дізнатися про долю сестри»* [48, с. 12]. Цей епізод підкреслює її відчай, безсилля та водночас рішучість у прагненні віднайти рідних серед хаосу війни. Водночас такі мотиви є символічним втіленням психологічного тиску, спричиненого руйнуванням комунікативних каналів, і демонструє, як у межах воєнного хаосу навіть звичні медіаінструменти набувають нових, трагічно загострених, сенсів, відображаючи дезінтеграцію соціального простору та кризу міжособистісних стосунків.

Загалом, взаємодія персонажів із медіапростором у романі стає важливим інструментом демонстрації впливу інформаційної війни на свідомість людей, а також показує моральні та емоційні виклики, що виникають у повсякденному житті під час конфлікту. Вона не лише відображає реалії сучасної війни, а й підкреслює внутрішню боротьбу героїв, їхнє прагнення зберегти людяність і надію навіть у найскладніших умовах. Через цей аспект роману читач отримує глибше розуміння того, як інформаційний хаос і пропаганда впливають на міжособистісні стосунки, прийняття рішень та емоційний стан людини під час війни [58, с. 13].

Соціальні мережі також стають невіддільною частиною інтертекстуальної стратегії, відображаючи реалії спілкування та поширення інформації в умовах конфлікту. Настя *«постійно постила ті новини, які відповідали дійсності, та дописи на місцевих сайтах про реальні події»* [48, с. 214], незважаючи на попередження від *«АПС на сайті «Браття славяне»* [48, с. 214]. Загалом, це демонструє, як віртуальний простір став не лише засобом комунікації, а й ареною для боротьби за правду та об'єктивну інформацію, а також те, яким чином суспільно-політичне протистояння негативно вплинуло на сферу приватного життя та міжособистісні комунікації. Л. Загаровська акцентує увагу на феномені так званого «стокгольмського синдрому» – особливому психологічному стані жертви, за якого вона починає відчувати співчуття до свого кривдника, виправдовує його дії та емоційно до нього прив'язується [22, с. 6]. Аспект інтертекстуальності дозволяє авторці показати динаміку інформаційного простору та його вплив на повсякденне життя героїв. Олекса Вільчинський у романі *«У степу під Авдіївкою»* теж акцентує увагу на впливі засобів масової інформації на жителів прифронтових територій Донбасу та Луганщини. Слухаючи російське радіо, Вера і Зоя (продавчині магазину на Донеччині), повторюють почуті наративи й намагаються в цьому переконати інших.

Наративна стратегія Світлани Талан спрямована на дослідження психології людини в екстремальних умовах. Війна виступає каталізатором, який *«оголює нерви»* та зриває маски, демонструючи справжню сутність людей. Центральною постаттю є головна героїня Анастасія, від імені якої ведеться оповідь. Через її внутрішній світ, емоції та переживання авторка дозволяє читачеві відчувати страх, тривогу та надію, які переживають люди. Водночас у контексті сучасної літератури про війну така наративна стратегія набуває терапевтичного виміру: писання стає способом психологічного самоцілення, а художній текст – простором виговорювання травматичного досвіду. Як зазначає О. Пухонська, важливо *«віднайти внутрішні ресурси для того, аби почати говорити про пережитий травматичний досвід»*, адже *«писання*

літературного твору – це водночас і можливість психологічного самозцілення в мові» [38, с. 154]. Література в такому вимірі виконує функцію не лише мистецького відтворення дійсності, а й засобу пропрацювання колективної пам'яті, трансформації особистого болю в художню форму, що відкриває шлях до осмислення й зцілення як автора, так і читача.

Особиста історія Анастасії переплітається із широким соціальним контекстом і включає хвилювання за сина Гену, конфлікти зі свекрухою, стосунки з чоловіком Валерієм та переживання за зниклу сестру Ніну. Її страждання: *«Ніна – мій вічний біль, мій пожиттєвий хрест»* [48, с. 11] та *«Невже не можна було не давати лікарю хабара?»* [48, с. 38], стають точкою входу до психологічного осмислення наслідків війни для родини та особистості. Через конфлікти в родині, зіткнення з жорстокістю окупаційного режиму та байдужістю земляків Анастасія проходить шлях внутрішньої трансформації, формуючи власну стійкість, патріотизм та моральні орієнтири.

Водночас Анастасія виступає як журналіст-аматор під псевдонімом Віра Сєверодонецька (письменниця жила і працювала в місті Сєверодонецьк), намагаючись об'єктивно фіксувати події та доносити правду до інших: *«Одного разу Людмила запропонувала Насті написати невеличку статтю про останні події», «читачі хочуть почути жителя Донбасу»* [48, с. 83]. Така подвійна функція (спостерігач і учасник) дозволяє поєднувати особисту сповідь та публіцистичний виклад, створюючи багатошаровий наратив, де внутрішні переживання персонажа тісно переплітаються із суспільними реаліями війни та дають читачеві повну картину моральних, емоційних і соціальних наслідків конфлікту.

Отже, наративна стратегія роману Світлани Талан *«Оголений нерв»* ґрунтується на поєднанні художнього вимислу з документальною основою та спрямована на створення сугестивного впливу для читача, а також на формування ідейного стрижня твору. Використання оповіді від першої особи, символічних образів і глибокого психологізму в зображенні персонажів в

умовах кризи дозволяє авторці не лише відтворити трагічні події війни на Донбасі, але й дослідити їхній вплив на людську свідомість та внутрішній світ.

Працюючи в жанрі «реальних історій», Світлана Талан з фактографічною точністю передає масштаби трагедії та страждання українців, показуючи, як війна змінює долі, моральні орієнтири та психологічний стан людей. Характерним є тяжіння авторки до документального висвітлення подій із хронологічною фіксацією протистояння, що відбувалося у 2014–2015 роках на Донеччині та Луганщині. Інтертекстуальні включення в романі увиразнюють приховані смисли, проглядаються крізь сюжет твору, засвідчують комунікацію тексту через алюзії, образи й конденсують світоглядно-естетичну концепцію письменниці.

2.2. Наративні форми репрезентації внутрішнього світу персонажів у романі «Повернутися дощем»

Визначальною рисою творчого підходу Світлани Талан до висвітлення воєнних подій є її свідомий вибір писати «по гарячих слідах», не відкладаючи осмислення трагедії на повоєнний час. Письменниця аргументує таку позицію тим, що «про сьогоднішню війну потрібно писати саме зараз» [18], оскільки з плином часу деталі можуть забутися, а гострота сприйняття притупитися, що призведе до втрати автентичності та переважання художньої обробки над реальністю. Цей підхід втілюється у жанрі «true story» або «правдиві історії», в якому працює авторка, спираючись на реальні події та долі конкретних людей [2, с. 12].

Світлана Талан у романі «Повернутися дощем» (2016) простежує паралель між «війною в країні» та «розколом у родині», підкреслюючи, що глобальні соціально-політичні катастрофи неминуче відображаються на внутрішньому житті кожної людини та на взаєминах у сім'ї. Правда про воєнні дії на сході України у творі передана з фактографічною точністю, без будь-якої ретуші чи прикрас, що дозволяє читачеві відчутти автентичність подій і

зануритися в атмосферу військових дій. Війна в романі постає не лише як джерело болю, руйнувань та смерті, як джерело материнського й родинного страждання, але й як середовище, в якому розкривається весь діапазон людських почуттів – від кохання, ніжності та відданості до зради, розлуки та несамовитого прагнення зберегти життя та гідність. Через детальне відтворення емоційного стану персонажів, їхніх внутрішніх конфліктів та моральних виборів, Світлана Талан показує, що війна змінює людей, розкриває справжню природу людських стосунків і випробовує міцність сімейних зв'язків. Н. Герасименко стверджує: «Пронизливі деталі вкладають у душу читача образ сьогоденної війни, але не знищують її, а, навпаки, живлять і зцілюють глибоким співпереживанням» [16, с. 86].

Інтерпретація російсько-української війни у сучасній прозі увиразнила наративні принципи зображення, новий тип героя, репортажність, адже простір воєнної прози є «синтезом художнього та документального, що вказує на суспільну затребуваність літератури, її естетичну цінність» [21, с. 503]. Світлана Талан за основу своїх творів бере події з реального життя, які їй частіше всього розказують «павучки» – жінки, які, маючи бажання чимось допомогти, плетуть сітки для українських військових. Ці історії настільки вражають, що залишити їх без уваги просто неможливо. У своєму романі письменниця акцентує не лише антимілітаристському спрямуванні та хронологічній послідовності воєнних подій, а, на думку дослідниці О. Стадніченко, перш за все «на стосунках між членами однієї родини, між колишніми друзями, між людьми, які проживали в одному місті і ще вчора були як одна спільнота, а сьогодні перетворилися на ворогів» [46, с. 173].

Образ Насті в романі «Повернутися дощем» є символом стійкості та моральної мужності українського народу, яка не втрачає почуття національної гідності та любові до рідної землі. Її патріотизм проявляється у дрібницях, які для інших можуть залишатися непомітними, але для героїні є виявом внутрішньої сили та відданості Україні: *«Коли Настя лягла спати, то непомітно для інших дістала прапор з-під одягу, відвернулася до стіни і так*

заснула, обнявши частинку своєї батьківщини» [49, с. 215]. Світлана Талан підкреслює, що патріотизм не завжди потребує гучних жестів – інколи він проявляється у тихій, але щирій відданості своєму народові, у вмінні зберегти духовну цілісність, навіть коли зовнішні обставини вимагають виживання будь-якою ціною.

Після розлучення із чоловіком Настя починає новий етап життя, який стає для неї водночас випробуванням і поштовхом до внутрішньої трансформації. У цей складний період вона зустрічає Вадима, чоловіка, з яким розділяє свої цінності та проукраїнські переконання. Разом вони намагаються зрозуміти, чому частина місцевого населення ставиться до війни з байдужістю або навіть підтримує зрадницькі настрої. Людей постійно провокували на етнічні конфлікти, породжуючи при цьому сепаратизм, а, разом із тим і запуск процесу етнополітичної дезінтеграції держави, дисбалансу політичної системи [12, с. 19]. За основу при цьому брали міф про те, що «Донбас годує всю Україну». Саме ця рушійна сила дала початок розколу не тільки в державі, області, територіальній громаді, а й навіть у сім'ях жителів цієї території [44].

Зайнявши проукраїнську позицію, Настя та Вадим стають волонтерами, допомагають українським військовим у непростих умовах війни. Їхня діяльність не залишається непомітною для ворога, і згодом вони опиняються у полоні, перебувають в справжньому пеклі. Проте навіть у полоні вони зберігають віру у власні ідеали та прагнення до свободи. Неймовірне бажання побачити своїх рідних, повернутися до нормального життя і продовжувати боротьбу за рідну країну додає їм сил витримати важкі випробування. Спроби рецепції причин війни увиразнюється індивідуальним осмисленням письменниками трагічної ситуації та проінтерпретовано у творах Євгена Положія «Іловайськ», Галини Вдовиченко «Маріупольський процес», Сергія Жадана «Інтернат» та ін.

Серед юного покоління проукраїнські погляди також підтримують Геник та Уляна. Для хлопця *«пункт призначення не позначений на жодній мапі світу і має незвичну назву – війна. Зазвичай люди поспішають у зворотньому*

напрямку, тікаючи від війни, і лише меншість, найчастіше чоловіки, прямують туди, де лунають вибухи: вони їдуть назустріч клятій війні, щоб її зупинити» [49, с. 7–8]. Уляна, його дівчина, не хоче покидати хлопця і збирається на війну разом з ним, мотивуючи це тим, що стріляє влучніше за нього. Однак Геник категорично заперечує: *«Війна – жіночого роду, але вона і жінка не можуть бути разом. Війна – монстр, який пожирає життя, а жінка створена для того, щоб дарувати світові нові життя. Випробування, які влаштовує війна, не для слабкої статі»* [49, с. 8].

Однак, впертість та рішучість дівчини приводить її на передову, де вона воює на рівні з чоловіками. Уляна їде за Геною на лінію вогню, проходить всі випробовування, які встановлює її командир, і говорить: *«Я ненавиджу ворога, але люблю свою країну, свою землю, тому свідомо зробила свій вибір... Якщо ви мене не візьмете, я все одно буду воювати, в іншому місці»* [49, с. 23]. Побратими дивуються її силі духу та витримці, оскільки не всі чоловіки можуть пережити жахи війни так стійко, як це робить вона. Уляна ніколи нікому не жаліється, завжди думає про інших, і навіть потрапивши до лікарні після обстрілу, вона переживає за життя Гени більше, ніж за власне.

Варто зазначити, що у творі, поруч з простим людським щастям, коханням, мріями про гарне світле майбутнє авторка висвітлює страхіття війни на сході України: справжня бійня, стрілянина, втрата бойових побратимів, розстріл наших солдатів. Письменниця акцентує увагу на проблемі зради в українському тилу, внаслідок чого й утворився Іловайський котел (майже місячна найстрашніша битва української армії у війні на Донбасі у серпні 2014 року під містом Іловайськ). Проблеми відчаю та болю полону, знущання над полоненими та зраду «бойових» командирів осмислюють у творах «Чорне сонце» Василь Шкляр, «Іловайськ» Євген Положій, створивши «симбіоз розлогого журналістського розслідування та гострого й відвертого роману-свідчення» [34, с. 5]. Світлана Талан показує, що інформація, яку подають офіційні джерела для телебачення та періодичної преси, часто відрізняється від реальних подій, що відбуваються. О. Стадніченко вказує: «Одночасно

письменниця, розглядаючи історію конкретної людини, намагається передати біль і стогін багатостраждального українського народу упродовж трагічних десятиліть нашої історії» [46, с. 174].

Назва роману «Повернутися дощем» виконує функцію смислотвірного та символічного маркера, що є вектором інтерпретації художнього тексту. Заголовок виступає кодом авторського задуму, який активує процес смислової рецепції у свідомості читача. У творі відбувається глибинне моделювання антиномії війни та людяності, персоніфіковане у постатях Іванки та Геніка, які опинилися по різні сторони конфлікту. Кульмінаційний епізод смерті героїні, коли її останні слова – *«Додому я... повернуся... дощем»* – набувають метафізичного виміру, трансформує дощ як символ очищення, покути й духовного повернення до Батьківщини, надаючи твору екзистенційного та національно-етичного звучання [49, с. 227].

У художній концепції Світлани Талан утверджується етико-гуманістична позиція активного спротиву байдужості як однієї з найнебезпечніших форм моральної деградації в умовах війни. Письменниця послідовно артикулює ідею особистісної відповідальності кожного громадянина за спільне майбутнє держави, наголошуючи, що навіть мінімальні вияви підтримки мають кумулятивний ефект у контексті національного спротиву. Особливого значення набуває образ жінки, що є уособленням духовної сили, емпатії та жертвності, здатності протистояти хаосу війни через щоденну діяльність і людяність [9]. Письменниця підкреслює, що навіть невеликі зусилля можуть мати величезне значення у спільній боротьбі: *«Кожен повинен робити для перемоги те, що у нього виходить, – підсумувала Настя. – Не можна залишатися осторонь, і тоді все буде добре»* [49, с. 19].

Підсилює емоційність сприйняття історії про війну прийом паратекстуальності. За класифікацією міжтекстових зв'язків Ж. Женетта («Палімпсести. Література у другому ступені»), паратекстуальність важлива для декодування назви та епіграфа в контексті твору. Оскільки роман складається із п'яти частин, Світлана Талан вдало підібрала до кожного з них

влучний епіграф, який покликаний не тільки щоразу зацікавити читача, а й виконує естетичну, символічну, дидактичну функції. Зокрема, одним з епіграфів до роману авторка використала слова Ліни Костенко: *«Нам треба жити кожним днем, Не ждять омріяної дати, Горить сьогоднішнім вогнем, Бо «потім» може й не настати»* [49, с. 221]. Він виконує екзистенційно-дидактичну функцію, підкреслюючи актуальність усвідомленого проживання теперішнього моменту та необхідність активної позиції людини у складних соціально-політичних умовах. Такий прийом підсилює естетичне та символічне сприйняття тексту, сприяє інтертекстуальному зв'язку з українською культурною традицією, забезпечуючи глибший рівень смислової рецепції роману [6, с. 14].

У романі українські патріоти Настя і Вадим, а також сотні таких, як вони, демонструють громадянську відповідальність та моральний вибір в умовах воєнного конфлікту. Їхні дії відображають актуалізацію цінностей національної солідарності, жертвності та особистої відваги, що стають визначальними для виживання суспільства у кризових обставинах. Показовими є слова волонтерки Тетянки, яка, ризикуючи власним життям, підтримує українських військових: *«...ти мерзнеш в окопах не заради судді – хабарника чи митника – контрабандиста, а якраз заради того, щоб знищити цю погань. Ти щомиті ризикуєш життям заради світлого майбутнього своєї країни, заради свого майбутнього»* [49, с. 267]. Цей епізод ілюструє емоційно-психологічну інтенсивність патріотичного досвіду, демонструє моральний контраст між індивідуальною відповідальністю та суспільною індиферентністю, а також висвітлює дискурсивну функцію літератури як носія колективної пам'яті і національної ідентичності у воєнний період [61, с. 48].

Рядки з вірша Ліни Костенко «Болить мені... Ти знаєш, як болить?» стали епіграфом першої частини роману Світлани Талан, що створює потужний емоційний та смисловий каркас твору: *«Болить мені... Ти знаєш, як болить? / Болить біда, що зараз в Україні. / Ця рана душу втомлену ятрить. / І сліз не можу втримати я нині...»* [49, с. 7]. Використання цього епіграфа дозволяє

авторці налаштувати читача на трагізм і драматизм подій, з якими доведеться зіткнутися персонажам. Підкреслюючи біль, страждання та несправедливість, Світлана Талан наголошує на масштабі втрат і емоційних потрясінь, які переживає суспільство.

У фінальних рядках роману Світлана Талан апелює до теми болю та зради, звертаючи увагу на моральні та психологічні причини війни: *«Якби ще можна було засипати бруд у душах деяких людей»* [49, с. 7]. Через цю смислову атрибуцію авторка підкреслює концептуальний взаємозв'язок особистісних та колективних переживань із війною та трагічною долею України. Такий прийом дозволяє відобразити комплекс соціальних, політичних і моральних проблем, що виникають внаслідок агресії та сепаратизму на Донбасі, включно з проявами зрадництва, порушенням військової честі окремими командирами та етичними дилемами населення. Водночас акцент на «братерській» війні сприяє глибшому розумінню внутрішньої трагедії українського народу, де конфлікт розгортається між близькими людьми та спільнотами, що раніше співіснували у мирі.

Інтертекстуальні маркери у романі «Повернутися дощем», заголовок і епіграфи, «розміщуються на початку художнього тексту в сильній позиції, передують його формуванню, є виразниками його концепції, за допомогою цих елементів автор вибудовує передрозуміння художнього твору» [57, с. 112]. Вони визначають семантичний простір тексту, підкреслюють його ідейний зміст і допомагають читачеві усвідомити, що переживання героїв, їхні страждання і боротьба відображають глибокі історичні та моральні процеси, що відбуваються в Україні.

2.3. Роман «Ракурс»: художній наратив історії в авторській інтерпретації

Світлана Талан у романі «Ракурс» (2017) інтерпретує події новітньої української історії, зокрема російсько-української війни, через призму особистих переживань героїв. Твір, як зазначається у передмові, «про долі

людей, чиє життя тепер матиме чіткі «до» і «після», про надії і втрати, про боротьбу й силу волі, про помилки, вічне шукання істини й непереборне бажання жити» [50, с. 2]. Авторка поєднує елементи художнього вимислу з документальною точністю, глибокий психологізм із соціальним реалізмом, дозволяючи читачеві зануритися в глибини людського досвіду під час історичних катаклізмів. У такий спосіб, «Ракурс» не просто фіксує події, а пропонує їхню глибоку, емоційно насичену авторську інтерпретацію, що резонує з власним пережитим досвідом письменниці. На думку О. Пухонської, «Сутнісний прояв вербалізації війни – це насамперед спогади і свідчення її жертв та очевидців, утілені в сюжетах документальних фільмів, опублікованих окремими книгами» [37, с. 65]

Однією з визначальних особливостей наративу в романі Світлани Талан «Ракурс» є його глибоке занурення в конкретні історичні події весни 2014 року та подальшого періоду війни на Донбасі. Письменниця, яка особисто перебувала в Сєверодонецьку під час окупації, черпає матеріал зі свого власного досвіду, що надає оповіді високу достовірність і автентичність. Світлана Талан протягом близько 40 років спостерігала за систематичною проросійською пропагандою в регіоні, що зробило її свідком соціально-політичних процесів, які потім стали основою для художньої реконструкції.

Така прив'язка до реальних подій надає роману своєрідного художньо-документального характеру, де події представлені не лише як художня вигадка, а як щирий опис переживань і реакцій людей на масштабну кризу. Авторка детально відтворює хронологію подій, атмосферу страху, невизначеності та тривоги, що панували серед мешканців міста. Завдяки цьому читач отримує можливість відчувати себе безпосереднім свідком тих драматичних моментів, пережити емоційний стан героїв і зрозуміти психологічний тиск, який накладався на мешканців під час окупації та початку активних бойових дій.

У мілітарній літературі розпізнавальними маркерами є «історична та фактуальна складова, час і місце подій, топоси, точність, авторське «я» та рівень суб'єктивності в тексті» [21, с. 503]. Введення реальних топонімів, як-от

«Луганськ», «Первомайськ» (який персонажі називають «Первомайкою»), «Сєвєродонецьк», «Лисичанськ», «Хрящувате» вказує географічну прив'язку до конкретних місць конфлікту, роблячи художній наратив максимально наближеним до реальності. Це не просто фон для подій, а важливий елемент наративної оповіді. Навіть повсякденні деталі, як-от зміна телевізійних каналів з українських на російські, *«Що можуть розказати російські канали або «Луганськ-24»? Тут правди не почувєш, одні страшилки про укрупів, — відповідаю їй, знаючи, що потрібно бути обережною в розмовах: не виключені прослуховування»* [50, с. 46], допомагають відтворити реальність інформаційної окупації, де *«усе, що передають у новинах, потрібно розуміти навпаки»* [50, с. 78].

Особистий досвід авторки, яка *«жила в окупації і щодня чула вибухи та автоматні черги», «коли навіть у соцмережах не можна висловити свою думку, адже її ціна — власне життя»* [48, с. 4], надає оповіді надзвичайної переконливості та автентичності. Завдяки цьому читач не лише отримує суху інформацію про події, а й переживає їх через призму людських емоцій, страхів і надій. Така емоційна правдивість дозволяє відчувати жахливі реалії сьогодення, що ні на крок не відступають від українців, створюючи ефект повного занурення в атмосферу воєнного часу, де кожен день сповнений невизначеності та смертельної небезпеки. Загалом авторка вміло інтегрує історичні факти і документальні події в канву особистих долі героїв, показуючи, як велика історія ламає та змінює життя окремих людей. Через долі персонажів читач спостерігає психологічні трансформації, моральний вибір героїв та їх духовну стійкість, необхідну для виживання у кризових умовах.

Варто зазначити, що назва роману «Ракурс» символічно відображає основну наративну стратегію — представлення подій з різних точок зору, що поглиблює психологізм твору. Хоча основна оповідь ведеться від імені головної героїні Еліни, у творі періодично з'являються й інші наратори, зокрема Сашко, що дозволяє читачеві отримати об'ємне бачення подій та їхній вплив на різні долі. Внутрішні монологи Еліни, її спогади, роздуми та емоційні

стани є стрижнем художнього наративу, адже вони демонструють шлях її трансформації.

Еліна, попри свої «невдачі» в особистому житті на початку роману, поступово усвідомлює власну ідентичність і виявляє сильну громадянську позицію: *«Я знову повернулась у квартиру до батьків. Це вже не вперше, коли мої спроби звити сімейне гніздечко зазнали фіаско. І вже вкотре я ставлю собі запитання «Чому?!», але відповіді не знаю й досі»* [50, с. 3]. Її рефлексія щодо сприйняття себе суспільством є показовою: *«Чомусь люди завжди воліють побачити в інших щось негативне, наприклад, у мені те, що я маю двох дітей і жодного шлюбу. А те, що до шлюбу я ставлюся надто серйозно й вимогливо – це їх не обходить. Те, що маю активну громадянську позицію, моїх «ЦРУшників» мало цікавить, головне, щоби був поруч чоловік, і не важливо, який, нехай навіть п'яниця, але законний»* [50, с. 8]. Цей внутрішній конфлікт між суспільними очікуваннями та власними переконаннями зрештою призводить до її активної участі у спротиві, адже Еліна приймає рішення, що тільки у щасливій мирній країні повинні зростати її діти. Така категоричність і принциповість приводить жінку до «Айдару»: *«Нарешті я в складі батальйону «Айдар»! Для когось тут лише мародери, загарбники, фашисти й гвалтівники, а для когось – справжні безстрашні герої* [50, с. 73].

Участь Сашка, який виступає одним із нараторів, відкриває додатковий кут сприйняття подій і дозволяє глибше зрозуміти психологічну динаміку персонажів. Через його погляд читач отримує змогу побачити не лише зовнішні прояви війни (бої, обстріли та окупацію), а й внутрішню боротьбу, що розгортається всередині людини. Його переживання, пов'язані з Любою, обов'язками розвідника та моральними дилемами, демонструють, як війна змінює світогляд, формує нові пріоритети та змушує приймати важкі рішення у миті небезпеки.

Внутрішня трансформація Сашка є показником глибоких психологічних та моральних змін, які переживають герої в надзвичайних умовах. Як зазначає сам персонаж: *«Якоїсь миті прийшло розуміння того, що моя свідомість*

перепрошита. Навіть не знаю, коли це відбулося, бо часу на роздуми не вистачає» [50, с. 109]. Цей фрагмент демонструє, що війна не лише ламає долі, а й кардинально змінює мислення, світосприйняття та внутрішній баланс людини. Через наратив Сашка авторка показує, що внутрішні переживання та емоційні потрясіння є важливою складовою реалістичного зображення війни, а їх інтеграція у загальну канву сюжету дозволяє створити багатопланову картину життя українців у період конфлікту. Письменниця використовує прийом фокалізації, оскільки «надзвичайно важливим стає поняття точки зору: персонажі представляють свій ракурс бачення, який, на їхню думку, є найоб'єктивнішим та безперечним. Кожен голос у романі – це певний характер, детально вималюваний» авторкою [27, с. 89].

У романі мова є одним із головних засобів розкриття внутрішнього стану героїв і відображення духовної атмосфери війни. Авторка використовує мовні явища як інструмент психологізації: короткі уривчасті фрази, повтори, емоційні вигуки створюють ефект емоційного мовлення, що передає травматичний досвід персонажів (*«Любо! Любо-о-о!»*, *«Зв'язок обірвався»*, *«Вибач...»*) [50]. Такі синтаксичні структури виконують функцію психологічного обрамлення, у якому слово фіксує момент потрясіння. Окрім того, виразно простежується візуально-образна метафорика, що надає словам символічного виміру. Порівняння «місто-привид», «рай серед пекла», «життя без фокуса» формують цілісну картину деформованого світу, у якому реальність сприймається крізь «збите» світло та розмиті контури [50]. Ці мовні явища не просто передають настрій, а визначають оповідь, де бачення героя залежить від глибини його моральної травми.

Проблема ідеологічного розколу, як на рівні держави, так і в межах родини, визначає наскрізну лінію наративу роману «Ракурс». Конфлікт між різними поглядами на історію та майбутнє України розкривається в діалогах персонажів. Протест Елі проти такої позиції виражений у її словах: *«Мамо, ти сама віриш у те, що кажеш?»* [50, с. 19]. Навіть любовні стосунки Сашка та Люби пронизані ідеологічними розбіжностями. Люба зазначає: *«Згодна, але не*

розумію, як ми будемо разом, коли дивимось у різні боки» [50, с. 27]. Сашко, намагаючись зберегти стосунки, відповідає: «Ти ж не думаєш, що між нами може стати стіна лише через різні погляди на життя?» [50, с. 27]. Це свідчить про непереборність ідеологічних розбіжностей навіть у найміцніших стосунках, адже «ця рушійна сила дала початок розколу не тільки в державі, області, територіальній громаді, а й навіть у сім'ях жителів цієї території» [8, с. 23].

Важливу роль у формуванні художньої картини війни та психологічного стану персонажів відіграють образи-символи. Зокрема, образ кривавої війни виступає не лише як реалістичне відображення подій на Донбасі, а й як метафора руйнування моральних, соціальних та культурних основ суспільства. *«Луганськ перетворюється на місто з якогось фільму жахів. Порожніють вулиці, мирних мешканців замінюють люди в камуфляжі зі зброєю, серед яких чути не тільки голосну мову кадірівців, а й акання росіян» [50, с. 42]. Цей уривок демонструє, як війна змінює не лише урбаністичний простір, а й внутрішню атмосферу життя людей, створюючи відчуття постійної загрози та страху.*

Таке символічне відтворення подій підкреслює дегуманізацію та хаос, що панують у регіоні, і водночас дозволяє читачеві відчути психологічний тиск, який переживають персонажі. Авторка акцентує на безперервності насильства та постійній небезпеці, що нависає над людьми: *«А нині на нас щомиті чатує небезпека. Один снаряд чи маленька підла куля ворожого снайпера може все вмити обірвати» [50, с. 113].* Водночас через образи-символи письменниця передає внутрішню стійкість героїв, їхню здатність протистояти моральному занепаду та зберігати людяність, навіть коли зовнішній світ здається повністю підпорядкованим руйнуванню та хаосу.

Природа в романі виступає не лише фоном для подій, а й потужним символом внутрішнього та зовнішнього світу героїв, відображаючи їхні емоційні та психологічні стани. Зокрема, опис весняної грози, що *«шаленів, буянив, грався гіллям гостроверхих тополь, гнув їх, розгойдуючись,*

перестрибував на інші дерева, шматував листя, бігав по траві, аж поки не обізвалося небо. Воно загриміло, блиснуло – і враз полилося водою на змучену спрагою землю» [50, с. 55], є метафорою очищення та оновлення. Тут гроза символізує не тільки природний катаклізм, а й моральне, психологічне очищення героїв та суспільства після пережитих жахів війни, підкреслюючи циклічність життя і неминучість відновлення після хаосу. Таке зображення природи створює в тексті контрапункт до руйнівних подій війни, надаючи читачеві відчуття надії та внутрішнього спокою, які приходять після періодів випробувань. Метафоричне *«поливання змученої спрагою землі»* [50, с. 55] можна розглядати як знак того, що навіть у найтяжчі часи існує можливість відродження, відновлення гармонії та повернення до нормального життя. Через такі образи авторка передає універсальний меседж про те, що життя триває, навіть коли люди переживають драматичні події, а внутрішня сила і стійкість здатні допомогти пройти через будь-які випробування.

Образ матері, зокрема матері Еліни, яка постійно хвилюється за дітей і намагається оберігати їх від небезпек (*«Мамо, це куди саме? Ти сама знаєш свою вдачу: завжди кудись влипнеш. Країну ти не зміниш і той безлад, що коїться в місті, самотужки не припиниш»* [50, с. 19]), символізує одвічну турботу та прагнення до миру, що є архетипним для української культури. Її слова: *«Усе минеться, люди заспокояться, і знову стане тихо-мирно»* [50, с. 19], – слугують відображенням віри багатьох українців у неминуче повернення до нормального життя, хоча й супроводжуються глибоким скепсисом з боку молодшого покоління, що переживає війну безпосередньо.

Одним із провідних аспектів художньої концепції роману є розкриття внутрішньої еволюції особистості під впливом воєнних обставин. Еля, що починає роман з особистих невдач, поступово перетворюється на активну патріотку. Її рішення *«Я маю піти в батальйон «Айдар». Заради того, щоб жахіття в моєму Луганську швидше скінчилися. Заради Солі. Узяти в руки зброю, щоб бути справжньою матір'ю для своїх дітей»* [50, с. 69], а також її участь у волонтерській діяльності та співпраця з українськими силами, що

видно з її діалогів із Сашком (*«Невже те, що я передаю, має цінність? Усе має цінність, – ухиляється він від прямої відповіді»* [50, с. 43]), підкреслює її особистісне зростання. Вона усвідомлює, що *«вижила не для того, щоб отримати кулю в спину, тому не можна жаліти ворога»* [50, с. 109], і ця думка стає її внутрішнім стрижнем. В образі Еліни авторка показує «типову українську жінку», яка «сильна духом, зворушлива, ніжна, чуттєва, яка іноді помиляється, але її завжди веде за собою кохання: до чоловіка, до дітей, до Батьківщини» [35, с. 19].

Другорядні персонажі в романі Світлани Талан не залишаються на периферії подій, а проходять власну трансформацію. Сестра Еліни, Соломія, попри свою *«тендітну, витончену»* [50, с. 7] натуру, проявляє виняткову силу духу та відданість людям. Вона невтомно допомагає літнім та вразливим мешканцям під час обстрілів, ризикуючи власним життям: *«Соля обіцяла повернутися години за дві, але минуло вже більше трьох, а її немає...»* [50, с. 104], – хвилюється мати, тоді як читач водночас дізнається про її героїчну діяльність: *«Як наша маленька, худенька, як тростинка, Соля ходить під обстрілами, допомагаючи стареньким, як носить важкі сумки по квартирах, миє та обпирає чужих, незнайомих їй людей, але ж людей!»* [50, с. 69]. Акцент на переживаннях родини і реальній мужності Соломії додає глибини психологічному портрету персонажа та створює сильний емоційний ефект для читача. Слова Соломії: *«Ми завжди повинні залишатися людьми, що б із нами не тра...»* [50, с. 69] є моральним кредо роману, акцентують увагу на людяності, співчутті та відповідальності навіть у нелюдських умовах війни. Через цей образ авторка демонструє, що справжня мужність проявляється не лише на фронті, а й у повсякденних вчинках, у готовності допомагати тим, хто слабший або потребує підтримки. Трансформація Соломії показує, що війна не лише руйнує, а й може розкрити приховані ресурси особистості, виховати стійкість, емпатію та здатність протистояти страху. Водночас її дії стають символом надії та духовного відродження, нагадуючи читачеві, що навіть у

складних умовах людяність і доброта здатні зберегти моральний фундамент суспільства.

Абсолютною протиположністю Еліні в романі виступає Євген, чий життєвий шлях слугує яскравим прикладом процесу внутрішньої трансформації та усвідомлення власних помилок. На початку історії Євген щиро вірив у новостворені республіки ЛНР та ДНР і пішов за більшістю, сприймаючи їх як шанс на краще життя та особисту реалізацію [7, с. 30]. Проте досвід участі в цих подіях швидко розвіює його ілюзії, відкриваючи жорстоку реальність: *«Ми покинули роботу, ризикували своїм життям і готові були його віддати за свободу, за нову свою республіку... і що ми маємо? Свої ж назвали нас ворогами й занесли в розстрільні списки... командири не можуть між собою поділити захоплені майно та нерухомість, а прості хлопці, хто вірив у світле майбутнє, платять за це найдорожчим»* [50, с. 82]. Цей момент внутрішнього зламу стає ключовим у формуванні нового розуміння світу, коли ідеали, яким він слідував, обертаються проти нього самого.

Програма СБУ «Повертайся додому» дає Євгену шанс на виправлення та повернення до цивільного життя, відкриваючи простір для рефлексії та переоцінки своїх вчинків: *«Мені здається, що незабаром усе скінчиться, й настане мир. Ось тоді й розберемося, хто чого вартий»* [50, с. 83]. Його висновок: *«Я помилявся, як усі люди. І не важливо, ким я був, важливо, ким є зараз»* [50, с. 146] підкреслює філософську глибину роману, демонструючи, що критичне осмислення минулого та відповідальність за власний вибір є невід'ємною частиною людської зрілості. Через образ Євгена письменниця показує складність морального вибору в умовах війни, а також те, що справжня мужність проявляється не лише у протистоянні зовнішньому ворогу, а й у здатності визнати власну помилку, переосмислити її наслідки та шукати шлях до відновлення своєї гідності та життя.

Епіграф до роману – слова Василя Стуса: *«Терпи, терпи, терпець тебе шліфує, стилить твій дух – тож і терпи, терпи...»* – виступає ключовим паратекстуальним елементом, який задає емоційний тон усьому твору та

глибоко увиразнює його філософський підтекст. Ці слова акцентують увагу на темі незламності духу, внутрішньої стійкості та здатності перетворювати біль, страждання та життєві випробування на джерело сили та мудрості. Через цей епіграф авторка інтерпретує зовнішні події війни та конфлікти, вказує на внутрішню трансформацію персонажів, їхнє зіткнення зі страхом, розчаруванням і моральними дилемами.

Обидва головні герої (Еліна та Євген), незважаючи на кардинально різні життєві шляхи та ідеологічні позиції, демонструють здатність до внутрішнього зростання та переосмислення. Попри те, що Еліна виливає на Євгена увесь накопичений негатив і задається питанням: *«Я, із загостреним почуттям патріотизму, до самих кісток патріот, була зі своїм ворогом? Що це було? Доля наді мною так жартує? Чому? Чому саме він став тим, із ким мені було так просто, спокійно й затишно?»* [50, с. 144], – герої долають кризу, що відкриває простір для миру та злагоди у їхніх стосунках.

Отже, роман Світлани Талан «Ракурс» є художнім свідченням новітньої історії України, в якому поєднано документальну достовірність і психологізм. Авторка розкриває війну крізь призму індивідуальних доль, демонструючи, як історичні події змінюють людську свідомість і систему цінностей. Через багатоплановий наратив, зміну точок зору та внутрішні монологи героїв письменниця вибудовує цілісну модель духовної трансформації людини в екстремальних умовах.

Висновки до другого розділу

Викладова манера Світлани Талан у романах «Оголений нерв» (2015), «Повернутися дощем» (2016) та «Ракурс» (2017) формує цілісну художню концепцію сучасної української воєнної прози, що поєднує документальну достовірність, інтертекстуальну багатовимірність та поглиблений психологізм. Її тексти вибудовані на перетині особистого та національного досвіду, уможлиблюють багатоаспектне осмислення війни як історичної, соціальної й екзистенційної реальності. Значну роль у становленні такого наративного типу

відіграють власні спостереження письменниці, що забезпечують високий ступінь автентичності та фактографічної точності, на яку звертають увагу критики воєнної літератури (О. Пухонська, О. Стадніченко).

У романі «Оголений нерв» провідною є інтертекстуальна стратегія, що репрезентована через історичні алюзії, використання реальних імен учасників збройного протистояння, символи Революції Гідності, маркери масової культури та інформаційного простору. Це зумовлює особливий характер художнього світу, в якому документальні факти одночасно виконують функції наративного каркасу та інструмента реконструкції колективної пам'яті. Посилання на Майдан, на фольклоризовані символи трагедії («Плине кача»), на медіапростір (телепроект «Жди мене», діяльність соціальних мереж) трансформуються у специфічні емоційно-семіотичні коди, що структурують внутрішній світ персонажів і фіксують зрушення в суспільних уявленнях та мовній семантиці. Така багатошарова інтертекстуальність відображає складну комунікативну динаміку воєнного часу, увиразнюючи психологічні механізми формування т.зв. «стокгольмського синдрому».

У романі «Повернутися дощем» домінує психологічна репрезентація внутрішнього світу героїв, побудована на зіставленні зовнішньої воєнної катастрофи з особистісною драматикою, внутрішніми розломами та трансформаціями. Через емоційно насичені портрети Насті, Вадима, Уляни та Гени описано феномен морального самовизначення, що виникає в умовах загрози, полону, зради, фізичного та емоційного болю. Світлана Талан зосереджується не стільки на зображення фронтних подій, скільки на драматизмі стосунків у родині, громаді й соціумі, що підкреслює глибинний психологічний характер її прози.

Роман «Ракурс» репрезентує поліфонічну оповідну структуру, в якій змінність наративного ракурсу забезпечує багатопланове відображення історичної ситуації та психологічних трансформацій героїв. У творі чітко простежується інтеграція документальної фактографії та художнього моделювання людського досвіду. Реальні топоніми, точні описи окупаційних

практик, інформаційної агресії та морального вибору в умовах загрози створюють автентичний хронікально-психологічний дискурс.

Отже, викладова манера Світлани Талан у вищезазначених романах визначається стійким поєднанням інтертекстуальних механізмів, документальної точності та глибокої психологічної оповіді, що уможливляє одночасне охоплення структурних аспектів війни (історичного, медійного, соціального) та індивідуального досвіду людей. Дослідження критиків – Л. Загаровської, О. Пухонської, О. Стадніченко, Н. Герасименко – підтверджують актуальність такого підходу для сучасної української літератури, яка перебуває у процесі формування національного корпусу текстів про війну. Художня проза Світлани Талан виступає не лише засобом реалістичного відображення збройного конфлікту, а й механізмом конструювання колективної пам'яті, осмислення моральних меж людського існування та утвердження духовної стійкості українського суспільства в умовах історичних випробувань.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ СВІТЛАНИ ТАЛАН У ШКОЛІ

3.1. Аналіз чинних програм з української літератури

Визначення шляхів модернізації змісту шкільного курсу української літератури є одним із пріоритетних завдань сучасної педагогічної науки та практики. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання інтеграції творчості сучасних авторів, чії твори відображають актуальні суспільні процеси та виклики. У роботі ми зосередили увагу на аналізі чинних навчальних програм з української літератури для 10-11 класів, затверджених Міністерством освіти і науки України у 2017 році, як на рівні стандарту, так і на профільному рівні, щоб обґрунтувати нагальну потребу та методологічну доцільність залучення вивчення творчості сучасної української письменниці Світлани Талан.

Навчальні програми з української літератури для старшої школи, як зазначається в пояснювальних записках, є ґрунтовним методологічним документом, що базується на засадах Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та інноваційних ідеях Концепції «Нової української школи». Їхня фундаментальна мета виходить за межі простого ознайомлення з літературним спадком, адже полягає у формуванні всебічно розвиненої, гуманістично орієнтованої особистості, вихованні національно свідомих та відповідальних громадян, а також у розвитку естетичного смаку, інтелектуальних здібностей та прищепленні любові до читання як невід'ємної соціокультурної практики. У програмах приділяється особлива увага розвитку читацької культури, формуванню критичного мислення, здатності учнів розрізняти високохудожні ознаки та явища так званої «масової культури» [36]. І хоча в переліку творів для текстуального вивчення та авторів Світлана Талан та її романи наразі відсутні, що можна вважати відображенням швидкоплинності

сучасного літературного процесу, це жодним чином не виключає можливостей для їхнього вивчення. Навпаки, програми передбачають достатню гнучкість і автономію вчителя у виборі додаткового матеріалу.

У програмі для 10-11 класів вказано, що українська література вивчається як мистецтво слова, покликане формувати внутрішній світ молодої людини, її морально-етичні цінності, розвивати інтелектуальні та творчі здібності. Основний акцент робиться на хронологічному вивченні літературного процесу, що охоплює періоди від давнини до сучасності. Попри те, що творчість Світлани Талан безпосередньо не розглядається, програма містить розділи та теми, які створюють значний потенційний простір для викладання творів сучасних письменників. Програма профільного рівня з української літератури для 10–11 класів (філологічний профіль) спрямована не лише на ознайомлення з літературним процесом, а й на глибокий аналіз художнього твору як цілісного мистецького явища, а також на вивчення історії літератури як відображення змін у світогляді людини певної епохи.

У контексті методичного підходу до вивчення творчості Світлани Талан така програма відкриває широкі можливості для реалізації різних форм роботи з учнями: від аналізу окремих творів до комплексного розгляду художнього доробку письменниці. Акцент на самостійному читанні, дослідницьких проєктах та зануренні в сучасний літературний процес створює сприятливі умови для формування критичного мислення, інтертекстуальних зв'язків та осмислення актуальних тем сучасної воєнної прози. Завдяки цьому школярі мають змогу аналізувати твори Світлани Талан, вказуючи на соціокультурні та психологічні аспекти сучасної української літератури, що робить навчальний процес більш змістовним і сучасно орієнтованим.

Творчість Світлани Талан, зокрема її романи «Повернутися дощем», «Ракурс» та «Оголений нерв», є актуальними для ознайомлення школярів на уроках, оскільки авторка безпосередньо звертається до осмислення російсько-української війни, її трагічного впливу на долі людей, формування національної свідомості та складного морального вибору. Ці романи є яскравими прикладами

сучасної «літератури війни» в Україні з 2014 року, відображаючи жахливі реалії сьогодення.

Романи Світлани Талан доцільно вводити в курс у межах розділу «Сучасний літературний процес», оскільки цей блок передбачає ознайомлення учнів із новітньою літературою, її жанрово-стильовим різноманіттям та актуальними тенденціями розвитку. Твори Світлани Талан можуть бути включені до огляду сучасної прози, присвяченій воєнній тематиці, демонструючи, як реалії сучасної війни, соціальні трансформації та психологічні виклики вплинули на тематику та проблематику сучасної літератури, спровокувавши появу творів, що відображають болісні суспільні зміни та внутрішні переживання людини. Зокрема, можна розглядати такі підтеми, як «Література про російсько-українську війну: проблематика та художні особливості», «Провідні тенденції сучасної української прози: психологізм та документальність» або «Образ людини на війні у творчості сучасних письменників».

Важливою перевагою творчості Світлани Талан є її потужний потенціал для реалізації наскрізних ліній, які пронизують усі змістові компоненти освіти і є ключовими для формування компетентностей. Наприклад, наскрізна лінія «Громадянська відповідальність», що передбачає формування відповідального члена громади й суспільства, знаходить яскраве втілення в романах Світлани Талан. Герої, такі як Еліна з «Ракурсу», яка, незважаючи на особисті невдачі, свідомо обирає шлях активної боротьби за країну, показують приклади патріотизму, самопожертви та здатності долати особистісні виклики заради вищих ідеалів. Її рішення, що тільки у щасливій мирній країні повинні зростати її діти, є яскравим підтвердженням такої громадянської позиції. Наскрізна лінія «Здоров'я і безпека» також актуалізується через розкриття психологічного стану людей під час війни, їхніх реакцій на небезпеку, травматичного досвіду та шляхів збереження ментального здоров'я в умовах тривалого стресу.

Варто наголосити на тому, що у програмі рівня стандарту твори Світлани Талан можуть бути включені до позакласного читання або ж

виступати як додатковий матеріал під час оглядових тем про сучасну прозу. У цьому випадку, доцільно зосередитися на одному з романів, наприклад, «Ракурсі», який, як зазначає авторка, *«про долі людей, час життя тепер матиме чіткі «до» і «після», про надії і втрати, про боротьбу й силу волі, про помилки, вічне шукання істини й непереборне бажання жити»* [50, с. 3]. Акцент варто зробити на розвитку емпатії, громадянської свідомості та глибшого розуміння актуальних подій, що формують сучасну історію України.

Для профільного рівня можливе значно детальніше вивчення одного або двох романів (наприклад, «Ракурсу» та «Оголеного нерва») з елементами компаративного аналізу, зіставленням з іншими творами літератури про війну. Доцільно проводити поглиблені дослідницькі проєкти, організовувати дискусії щодо складних моральних дилем, аналізувати художні засоби, зокрема використання неологізмів, як-от «Даунбас», «Лугандон», «сепари», «укропи», «Лугандія», які відображають ідеологічні та мовні трансформації суспільства.

Методичні прийоми для вивчення можуть бути різноманітними: від евристичних бесід та дискусій щодо проблематики романів та морального вибору героїв (наприклад, обговорення шляху Євгена з «Ракурсу», який *«помилявся, як усі люди. І не важливо, ким я був, важливо, ким є зараз»*), до проєктної діяльності, що передбачає дослідження документальної основи творів та збір матеріалів про реальні події. Також ефективними будуть написання есе або роздумів, що сприятиме формуванню власної аргументованої позиції учнів.

Вивчення романів Світлани Талан сприятиме розвитку широкого спектру ключових та предметних компетентностей, визначених навчальними програмами. Щодо ключових компетентностей, це, безумовно, спілкування державною мовою, адже учні розвиватимуть навички усного та писемного мовлення, аналізуючи складні художні тексти та висловлюючи свої думки щодо їхньої проблематики. Інформаційно-комунікаційна компетентність буде розвиватися через уміння працювати з різними видами інформації, зокрема зіставляти художній наратив з документальними фактами, здійснювати

пошуково-дослідницьку діяльність та критично осмислювати й оцінювати інформацію. Важливою є громадянська та соціальна компетентності, що передбачають виховання національної свідомості, відповідальності та готовності до активної участі в житті суспільства.

Культурна компетентність буде посилюватися через розуміння художнього твору як невід'ємної частини національної культури та збагачення естетичного досвіду учнів. На предметному рівні, це сприятиме глибинному розумінню змісту художнього твору, включаючи авторський задум, проблематику, конфлікти та сюжет. Розвиватиметься діалогічна взаємодія з текстом, інтерпретація прочитаного через здатність знаходити авторські та творити власні смисли, а також аналіз художнього твору з визначенням жанрових особливостей (художньо-документальний характер), стильових рис та композиції. Це допоможе у формуванні ціннісних орієнтирів через засвоєння відображених у творах національних і загальнолюдських цінностей.

Отже, творчість Світлани Талан є цінним матеріалом для осмислення сучасного історичного та соціального контексту України. Інтеграція її творів в освітній процес, особливо в рамках вивчення сучасного літературного процесу або позакласного читання, дозволить значно посилити розвиток як ключових, так і предметних компетентностей учнів, сприятиме формуванню їхньої громадянської свідомості, критичного мислення та емоційного інтелекту. Це також надасть здобувачам освіти можливість глибше зрозуміти реальність сьогодення та виробити власну, свідому позицію щодо подій, що формують новітню історію України, доводячи, що говорити можна не тільки «сухими» документальними фактами, а й літературними творами в майстерно обробленій авторській інтерпретації.

3.2. Інтеграція творчості Світлани Талан у шкільний курс української літератури

Інтеграція творчості Світлани Талан у зміст шкільного курсу української літератури є не лише виявом актуалізації сучасного літературного процесу в освіті, а й потужним засобом формування в учнів емпатійного мислення, ціннісного світогляду, історичної пам'яті та критичної свідомості. Її твори надають учням можливість не лише спостерігати за подіями сучасності, а й усвідомлювати їхній вплив на особистість, суспільство та моральні вибори людини. У контексті гуманітарної освіти в умовах війни проза Світлана Талан набуває особливої значущості, оскільки порушує теми, що гостро резонують із досвідом сучасної молоді: втрату близьких і власної безпеки, відстоювання гідності, подолання психологічної травми, збереження людяності в екстремальних умовах, а також моральний вибір, любов і надію на майбутнє навіть у воєнний час.

Емоційно глибока, психологічно вивірена та сюжетно динамічна проза письменниці дозволяє формувати новий тип читача – активного, залученого, рефлексивного та соціально відповідального. Вивчення таких творів у шкільному курсі сприяє розвитку навичок критичного аналізу, здатності до інтерпретації складних художніх текстів, осмислення моральних дилем та соціальних проблем сучасності. Крім того, творчість С. Талан допомагає учням усвідомлювати цінність національної ідентичності, важливість громадянської позиції, а також формує вміння співпереживати й підтримувати інших у складних життєвих обставинах.

Художній світ письменниці цілком відповідає вимогам сучасної шкільної літературної освіти, зокрема компетентнісному підходу та реалізації наскрізних змістових ліній: громадянської відповідальності, здорового способу життя, екологічної свідомості, а особливо – національно-патріотичного виховання. У її романах відбито досвід, важливий для підлітків: особистісний вибір у ситуації

морального конфлікту, подолання посттравматичного синдрому, пошук внутрішньої опори, збереження власної гідності в умовах руйнації світу.

На відміну від традиційних літературних текстів, де герой часто виступає скоріше як символічна фігура, ідеалізований приклад або носій морального посилу, персонажі творів Світлани Талан постають перед читачем живими, багатограними та психологічно складними особистостями. Вони помиляються, відчують сумніви, переживають втрати, але одночасно відчайдушно люблять, намагаються рятувати інших і підтримувати тих, хто потребує допомоги, проте не завжди в змозі впоратися з власними внутрішніми проблемами.

Завдяки цьому твори письменниці стають ефективним ресурсом для розвитку емоційного інтелекту школярів, особливо підлітків, які перебувають у періоді формування особистісних цінностей і соціальної свідомості. Через спостереження за внутрішнім світом героїв учні здобувають можливість співпереживати, аналізувати мотиви поведінки інших, розпізнавати власні емоційні реакції та навчатися адекватно виражати й контролювати почуття. Крім того, читання таких творів сприяє розвитку критичного мислення та здатності робити усвідомлений моральний вибір, що є важливим етапом становлення відповідальної, емоційно зрілої особистості, здатної до соціальної взаємодії та емпатійного ставлення до оточуючих.

Методичний потенціал творів Світлани Талан надзвичайно високий. Наприклад, роман «Оголений нерв», що порушує тему війни на Донбасі, може бути основою для уроків за моделлю ґрунтового читання, де учні не просто аналізують текст, а й співпереживають, рефлексують, деконструють стереотипи та створюють власні інтерпретації. Така робота ефективна у форматі інтерактивного діалогу з текстом, що може відбуватися на платформі Padlet або у вигляді Google-документу, де учні залишають свої враження в режимі коментарів. Інтеграція доповненої реальності (AR) через мобільні додатки дозволяє створити простір емоційної взаємодії з текстом: «оживити» спогади героїв, візуалізувати сцени війни або флешбеки, змодельовати простір

лікарні, підвалу, блокпосту тощо. Це сприяє кращому засвоєнню змісту і водночас відкриває шлях до осмислення людської долі у війні.

Особливої уваги заслуговує роман «Повернутися дощем», який може стати основою для інтегрованого вивчення в курсі української літератури. У творі актуалізовано тему прав людини, окупації, цивільного спротиву, жіночого досвіду війни. Його доцільно включати в старшій школі в розділі «Сучасна українська література», зосереджуючись на міжпредметних зв'язках, а також на формуванні в учнів здатності до морально-етичної оцінки дій героїв.

На основі роману Світлани Талан можна ефективно реалізувати метод тематичного занурення, який спрямований на активне залучення учнів до аналізу і переживання тематики твору через різноманітні форми інтерактивної діяльності. Наприклад, можна організувати віртуальну виставку, присвячену жіночим історіям війни, де будуть представлені записи інтерв'ю, документальні фотографії, уривки з роману та інші історичні матеріали. Така виставка дозволить учням зануритися в реалії воєнного часу, співставити художній текст із документальними фактами та оцінити вплив війни на життя окремих людей і суспільство в цілому.

Крім того, можна провести дискусію на тему «Чи має любов право на існування під час війни?», що стимулюватиме розвиток критичного мислення, вміння аргументовано висловлювати власну позицію та співпереживати героям. Інтерактивні методи, наприклад створення сторінок героїнь у соціальних мережах у форматі рольової гри, дозволять учням відчувати психологічну глибину персонажів, аналізувати їхні мотиви та внутрішні конфлікти, а також формувати навички емоційної рефлексії та соціальної взаємодії.

Твір «Ракурс», у якому розгортається драма подружжя на тлі війни, може стати підґрунтям для нетрадиційних уроків. У процесі аналізу роману важливо використати метод емпатійного моделювання, коли учні беруть на себе ролі героїв і, спираючись на текст, аргументують свої дії. Це може відбуватись як у форматі перехресного інтерв'ю, так і у вигляді судового засідання, де обговорюються мотиви героїв, їхні рішення та наслідки. Впровадження таких

форм є частиною педагогіки діалогу та дозволяє учням не просто «знати» твір, а й прожити його зсередини.

Не менш важливим є використання сучасних цифрових інструментів у роботі з прозою Світлани Талан. Так, платформи Book Creator чи StoryJumper можуть бути застосовані для створення учнями власних продовжень історій персонажів, візуалізації альтернативних фіналів або оформлення інтерактивного читацького щоденника. Створення подкастів, де учні записують свої роздуми про роман, або відеосе у форматі TikTok/YouTube Shorts, де за 1–2 хвилини висловлюють головну думку твору, є надзвичайно ефективними для розвитку навичок медіаграмотності та критичного мислення.

Аналізуючи дидактичну цінність творів письменниці, не можна оминути їх терапевтичного потенціалу. У складний період тривалої війни та психологічної втоми молоді, літературні тексти, які не замовчують травму, а намагаються її осмислити, надають можливість учням знайти внутрішні точки опори. Тексти Світлани Талан можуть бути основою для створення психоедукаційних занять, де літературна аналітика поєднується з елементами арт-терапії, психогімнастики або технік саморефлексії. Наприклад, після прочитання роману учні можуть створити метафоричну карту пережитих героєм емоцій, або намалювати власний шлях подолання болю, спираючись на сюжет твору.

Варто також зазначити, що включення творчості Світлани Талан в освітній процес є також дієвим інструментом національно-патріотичного виховання. Письменниця актуалізує реалії війни без пафосу, але з глибокою людяністю, що дозволяє формувати у старшокласників не лише знання про події, а й розуміння сутності боротьби за свободу, збереження гідності, ролі звичайної людини у великій історії. Цей виховний потенціал особливо важливий у період, коли шкільна література має виходити за межі суто естетичного й ставати інструментом формування національної ідентичності.

У таблиці 3.1 відображені методи та форми роботи з творами Світлани Талан у школі.

Таблиця 3.1

Методи та форми роботи з творами Світлани Талан у школі

Напрямок інтеграції	Мета та завдання	Методичні форми роботи	Освітній ефект / компетентності
Емоційно-ціннісне виховання	Формування емпатійного мислення, соціальної відповідальності, морального вибору	Дискусії, рольові ігри, тематичні дебати	Розвиток емоційного інтелекту, здатності співпереживати, моральна свідомість
Тематичне занурення / міжпредметні зв'язки	Осмислення досвіду війни, прав людини, цивільного спротиву	Віртуальні виставки, інтерактивні платформи, аналіз документальних матеріалів	Критичне мислення, історична свідомість, розвиток інтерпретаційних навичок
Моральний вибір особистості	Аналіз внутрішніх конфліктів та моральних дилем героїв	Емпатійне моделювання, перехресні інтерв'ю, судові засідання, рольові ігри	Формування моральної та соціальної компетентності, розвиток здатності до аргументованого вибору
Використання цифрових технологій	Активізація інтерактивного навчання, розвиток медіаграмотності	Платформи Book Creator, StoryJumper, Padlet, створення подкастів та відеоесе	Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності, креативності, навичок самовираження
Психоедукаційний та терапевтичний потенціал	Подолання психологічної травми, розвиток внутрішніх ресурсів	Метафоричні карти емоцій, арт-терапія, психогімнастика, техніки саморефлексії	Емоційна стійкість, саморефлексія, розвиток психоемоційної компетентності
Національно-патріотичне виховання	Формування національної ідентичності, патріотичної свідомості	Обговорення історичного контексту, аналіз поведінки героїв, інтегровані уроки	Громадянська компетентність, патріотичне виховання, усвідомлення соціальної ролі людини

Джерело: сформовано автором.

Отже, інтеграція творів Світлани Талан у шкільний курс української літератури є необхідною з огляду на гуманітарні, педагогічні, психолого-освітні

та культурно-національні завдання сучасної школи. Її проза дозволяє впроваджувати новітні освітні технології, розвивати критичне, емпатійне й історичне мислення, а також виховувати патріотичну молодь, спроможну відчувати відповідальність за себе та за майбутнє країни.

3.3. Методичний інструментарій поглибленого аналізу художнього тексту: «Емоційна мапа героя» та «Digital-нарратив: «Роман у чаті»» на уроках української літератури

У сучасній методології викладання української літератури все більшої актуальності набуває пошук інноваційних підходів, здатних не лише зацікавити учнів, а й забезпечити глибинне осмислення художнього тексту та формування широкого спектру ключових і предметних компетентностей, визначених Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти та Концепцією «Нова українська школа». У світі, насиченому інформаційними потоками та візуальними образами, класичні, переважно репродуктивні, форми аналізу часто виявляються недостатньо ефективними для залучення так званих «цифрових аборигенів» – учнів, для яких цифрові технології є невід'ємною частиною повсякденного життя. І. Гаврилюк пише: «Інноваційні методи навчання в школі сприяють розвитку пізнавального інтересу в дітей, учать узагальнювати та систематизувати досліджуваний матеріал, обговорювати й дискутувати як з учителем, так і між собою» [15, с. 70]. Отже, виникає нагальна потреба в розробці та впровадженні методик, які не лише роблять літературний матеріал ближчим та зрозумілішим, а й активно розвивають критичне мислення, емпатію, творчі здібності та цифрову грамотність. Серед перспективних підходів, що дозволяють здійснити поглиблений аналіз художнього тексту, особливо актуальними є «Емоційна мапа героя» та «Digital-нарратив: «Роман у чаті»», які можуть бути ефективно застосовані, зокрема, при вивченні таких складних і багатогранних творів, як роман Світлани Талан «Ракурс».

У контексті пошуку ефективних інноваційних методик особливу науково-методичну значущість має проблемне навчання, яке розглядається сучасною педагогічною наукою як один із провідних засобів активізації пізнавальної діяльності та розвитку критичного мислення. Його сутність полягає у створенні на уроці ситуацій інтелектуальної напруги, що спонукають учнів до самостійного пошуку, формулювання гіпотез і побудови власних суджень. Як зазначає С. Омельчук, основними поняттями проблемно-пошукового навчання є «навчальна проблема, проблемна ситуація, проблемне питання та проблемне завдання», що виникають за наявності суперечливих позицій або різних шляхів вирішення певної ситуації [17, с. 201].

Проблемне навчання сприяє розвитку самостійності учнів, умінню бачити й формулювати проблему, шукати різні шляхи її вирішення, що, у свою чергу, гармонійно узгоджується з цілями Нової української школи – виховання особистості, здатної до творчої діяльності, критичного мислення та відповідального прийняття рішень. У поєднанні з такими технологіями, як «Емоційна мапа героя» та «Digital-нарратив: “Роман у чаті”», проблемне навчання формує цілісну систему, що забезпечує глибоке проникнення в смислові пласти художнього тексту та розвиток морально-ціннісних орієнтирів учнів.

Метод «Емоційна мапа героя» ґрунтується на інтердисциплінарних засадах, що поєднують принципи когнітивної психології, рецептивної естетики, теорії емоцій та візуального мислення. З точки зору когнітивної психології, візуалізація сприяє значно кращому запам'ятовуванню та структуруванню інформації, оскільки людський мозок ефективніше обробляє графічні образи, ніж суцільний текстовий масив. У контексті літературознавства, цей метод дозволяє учням заглибитися у внутрішній світ персонажа, розуміючи не лише його зовнішні вчинки, а й їхню складну психологічну мотивацію. Він повністю відповідає вимогам навчальної програми щодо формування «читацької культури», розвитку здатності до «діалогічної взаємодії з текстом» та глибокої «інтерпретації прочитаного». Візуалізація емоцій допомагає учням усвідомити

багатошаровість психології персонажа, його динаміку та еволюцію протягом усього нарративу, що є ключовим для осмислення художнього твору як цілісного мистецького явища, що відображає зміни у світогляді людини певної епохи. Крім того, робота з емоціями сприяє розвитку емоційного інтелекту та емпатії, що є невід'ємними складовими громадянської компетентності, особливо при вивченні творів, які порушують гострі соціальні та історичні проблеми, як у випадку з романом «Ракурс».

Реалізація методу «Емоційна мапа героя» передбачає кілька послідовних етапів, що забезпечують глибокий та системний аналіз. На підготовчому етапі учні повинні прочитати твір, зосереджуючи особливу увагу на описах почуттів, внутрішніх монологів, діалогах, що розкривають психологічний стан персонажів, а також на їхніх реакціях на ключові події. Завдання вчителя на цьому етапі – чітко сформулювати цілі та надати детальні інструкції щодо вибору персонажа для аналізу образів, наприклад, Еліни, яка проходить складний шлях від особистих невдач та розгубленості до усвідомленого патріотизму та готовності до дії, або Євгена, що шукає свій шлях виправлення та морального оновлення.

На етапі безпосереднього створення мапи учні активно використовують цифрові інструменти, такі як Canva або Miro, які надають надзвичайно гнучкі можливості для графічного дизайну та ефективної колаборативної роботи у реальному часі. Це робить метод ідеальним для застосування у змішаному та дистанційному форматах навчання. Створення «емоційної карти» включає ретельне опрацювання таких елементів як хронологічна шкала, колірна палітра емоцій, динамічні графіки або криві, ключові цитати та фрази, символи, метафори та образи, міжособистісні зв'язки та впливи.

Хронологічна шкала як метод роботи з художнім текстом у школі може стати дієвим інструментом не лише для структуризації сюжету, а й для глибшого розуміння внутрішнього світу персонажів та їхніх емоційних трансформацій. Такий підхід дозволяє учням поєднувати аналітичну діяльність із творчим осмисленням, адже вони не просто відтворюють послідовність

подій, а й проєктують на неї власне емоційне бачення прочитаного. Це стимулює уважне читання, пошук підтверджень у тексті, розвиток уміння виділяти ключові епізоди та встановлювати між ними причинно-наслідкові зв'язки.

Система кодування емоцій за допомогою кольорів робить процес аналізу більш наочним і доступним, особливо для старшокласників, які потребують інтеграції абстрактних понять у візуальні форми. Така робота сприяє розвитку емоційного інтелекту: учні вчаться розпізнавати різні стани героїв, розуміти, як вони змінюються під впливом подій, і співвідносити це з власними переживаннями. Крім того, колективне обговорення вибору кольорів поглиблює діалог у класі, формує вміння аргументувати позицію, вислуховувати інших і бачити багатоваріантність інтерпретацій.

Наприклад, створення інтерактивної хронологічної шкали у форматі настінного плакату або за допомогою цифрових інструментів (Canva, Miro, Padlet) дозволяє поєднати літературний аналіз із елементами проєктної роботи. Учні можуть позначати на шкалі не лише події та кольори-емоції, а й додавати цитати з тексту, фотоілюстрації, власні малюнки чи символічні знаки, які підсилюють атмосферу твору. Такий прийом перетворює традиційне вивчення роману на креативну й інтерактивну діяльність, де формується комплекс компетентностей: аналітична, комунікативна, емоційно-ціннісна та цифрова.

Окрім того, важливою складовою аналітичної інтерпретації є побудова графіків або кривих, що наочно відображають динаміку емоційного стану персонажів роману протягом усього сюжету. Такі візуалізації дають можливість простежити, як змінюється психологічний ландшафт героїв залежно від зовнішніх подій, внутрішніх рішень чи травматичного досвіду. Наприклад, різке падіння кривої може символізувати момент глибокого розпачу, втрати сенсу чи відчаю після смерті близької людини або внаслідок пережитого насильства. Навпаки, поступовий підйом графіка вказує на поступове відновлення внутрішніх сил, зростання надії, утвердження віри в майбутнє, моральну зрілість чи внутрішню трансформацію.

Для підсилення аналітичного виміру необхідним є залучення прямих цитат з роману, які найяскравіше передають внутрішні стани персонажів у ключові моменти. Ці цитати не лише наповнюють графічні схеми художньою виразністю, але й створюють ефект живого голосу героя, що супроводжує читача в процесі осмислення сюжету. Наприклад, слова Еліни про те, що *«не байдуже, де будуть жити мої діти»* [50, с. 19], виразно демонструють її глибоке материнське почуття та водночас – національну ідентифікацію. Інша цитата, де героїня з рішучістю говорить про свій вибір іти в «Айдар», свідчить про її перехід від позиції жертви до ролі активної борчині, що готова змінювати світ довкола себе.

Важливо, щоб ці цитати були інтегровані у візуальну модель: вони можуть бути розміщені безпосередньо на мапі чи графіку у вигляді текстових вставок із відповідними кольоровими позначками. Наприклад, червоний може символізувати піки болю і відчаю, зелений – моменти надії та відродження, синій – періоди роздумів і самозаглиблення, жовтий – спалахи рішучості та дії. Такий багаторівневий підхід дозволяє не лише спостерігати за розвитком героїв, але й інтерпретувати психологічні та емоційні коливання як художній засіб, що створює багатовимірність наративної стратегії роману.

Мають інтегруватися й візуальні символи, які допомагають глибше розкрити внутрішні переживання героя та відтворити ключові метафори тексту. Такі символи стають своєрідними «емоційними маркерами», що унаочнюють змістовні акценти роману. Наприклад, розірване серце може символізувати втрату та біль, поламане дерево – руйнування життєвих опор і драматичні наслідки війни, промінь світла – надію на відродження й духовне очищення, а заплутаний лабіринт – складність вибору, внутрішню боротьбу, пошук сенсу та ідентичності.

Такі образи доцільно інтегрувати у графічні схеми чи карти емоційного стану, доповнюючи криві емоційних коливань персонажа. Вони виконуватимуть не лише ілюстративну функцію, а й створюватимуть додатковий рівень інтерпретації: поєднання слова, кольору й символу дозволяє

відтворити цілісну емоційно-психологічну картину. Завдяки цьому дослідник та читач отримують можливість візуально відчувати ті «нервові вузли» наративу, що формують емоційний рельєф роману.

На етапі презентації та аналізу учні представляють свої мапи, детально обґрунтовуючи вибір кольорів, символів, цитат та динаміки емоцій. Це стимулює активну дискусію, глибокий критичний аналіз та порівняння різних інтерпретацій одного і того ж героя, що збагачує розуміння твору в цілому. Для роману Світлани Талан «Ракурс» цей метод дозволяє надзвичайно глибоко дослідити психологічний вплив війни на психіку людини, осмислити моральний вибір в екстремальних умовах та прослідкувати, як герої переживають втрати, страх, надію та непереборне прагнення до справедливості, відповідаючи на одне з найважливіших питань сучасності: «Як війна змінює людину?» і «Яка ціна цих змін?».

Застосування «Емоційної мапи героя» сприяє комплексному розвитку низки ключових та предметних компетентностей. Цей метод вдосконалює критичне мислення через необхідність глибокого аналізу мотивації вчинків та їхніх наслідків, розвиває естетичну компетентність через розуміння художніх засобів та їхнього впливу на емоційний стан, а також зміцнює інформаційно-комунікаційну компетентність через ефективну роботу з цифровими інструментами та візуалізацію даних. Метод також поглиблює розуміння змісту художнього твору, формує здатність до творчої інтерпретації та незрівнянно розвиває емпатію до персонажів, допомагаючи учням не просто сприйняти, а й відчувати психологічні наслідки військових реалій, про які надзвичайно проникливо пише Світлана Талан.

Метод «Digital-наратив: «Роман у чаті»» базується на концепції ремедіації (перетворення контенту з одного медіа в інше), теорії трансмедійної наратології та глибоко враховує соціально-культурні особливості комунікації в епоху цифрових технологій. Для сучасних учнів спілкування в месенджерах є природним, інтуїтивно зрозумілим та повсякденним. Адаптація художнього тексту до цього формату дозволяє не лише зробити його більш доступним та

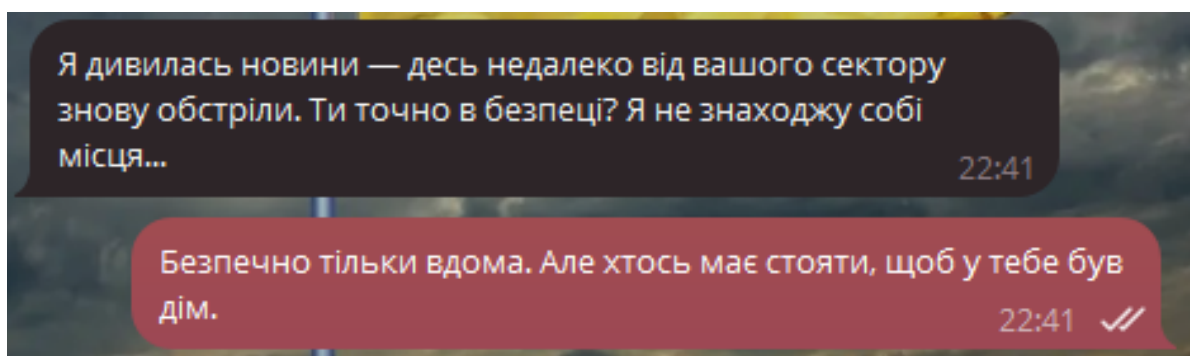
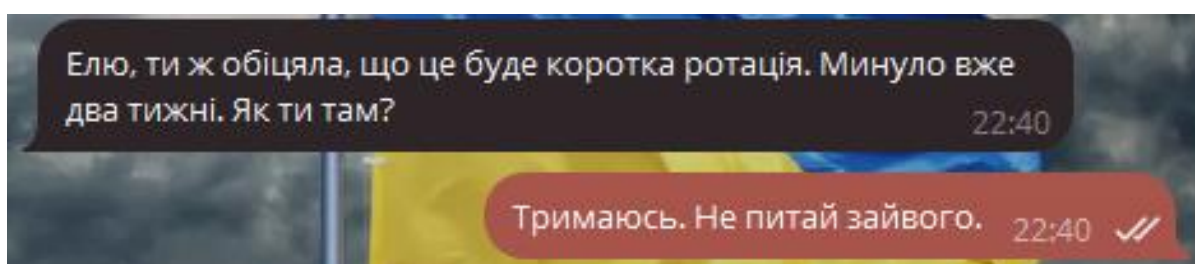
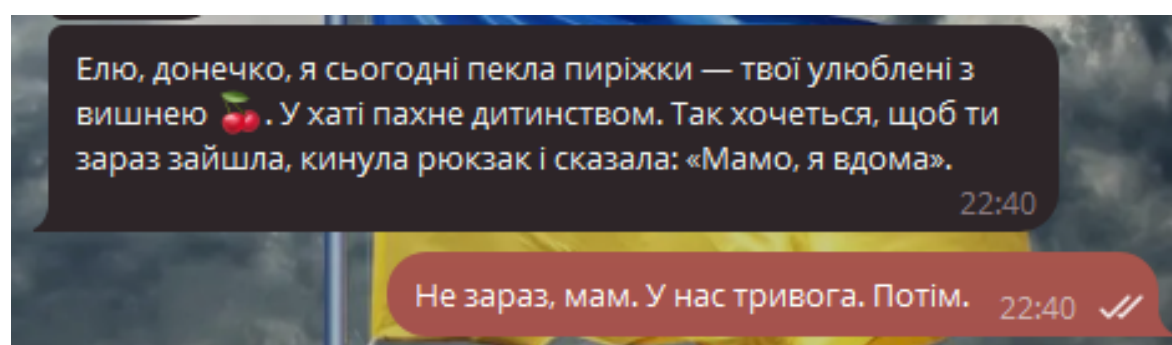
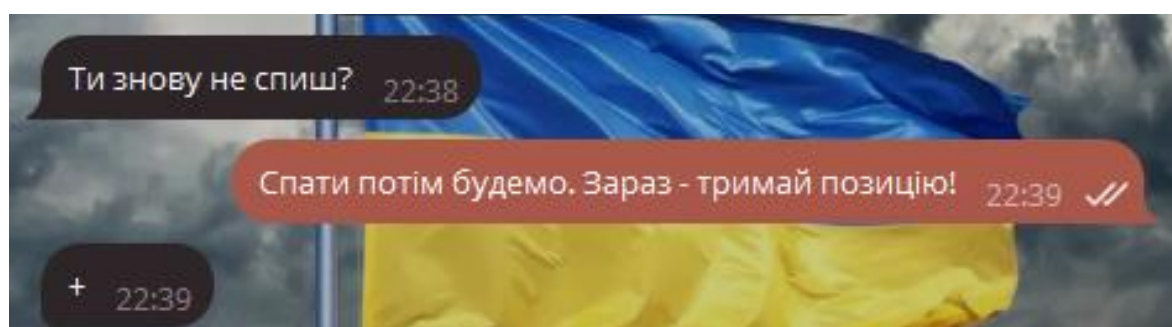
актуальним, а й розвинути інформаційно-комунікаційну компетентність, спілкування державною мовою та критичне мислення щодо різних форм подачі інформації. Метод також сприяє розумінню того, як мова і стиль змінюються залежно від контексту, середовища комунікації та цілей висловлювання.

Реалізація «Digital-нарративу» відбувається у кілька етапів, що стимулюють креативність, аналітичні здібності та навички командної роботи. Спочатку учні в групах обирають ключовий фрагмент роману «Ракурс», який містить важливі діалоги, внутрішні монологи, що можуть бути трансформовані у непряму мову, або описи взаємодії між персонажами. Це можуть бути сцени прийняття складних рішень, моменти розлуки, листування з фронту, обговорення новин або спроба осмислити нові, часто шокуючі, реалії.

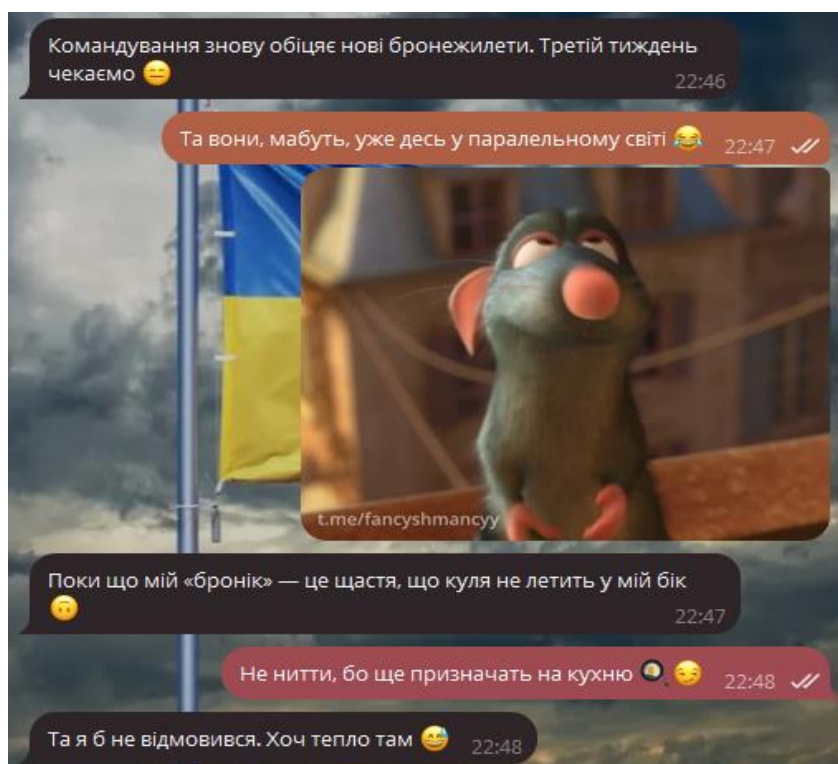
Далі групи ретельно переписують обраний фрагмент у формат переписки месенджера, імітуючи реалістичний інтерфейс таких популярних платформ, як WhatsApp, Telegram або Instagram. Така форма роботи дозволяє школярам «оживити» текст, перенести його в знайомий для них цифровий простір і відчувати, як би спілкувалися герої в сучасних умовах. При цьому учні зосереджуються на таких деталях, як відтворення характеру мовлення персонажів (короткі репліки, властивий їм стиль висловлювання, жаргонізми чи літературна мова), використання емодзі для передачі емоційних відтінків, застосування гіфок чи стікерів для підсилення комічних, трагічних або іронічних моментів.

Окрім цього, важливим є інтегрування різних типів повідомлень: текстових, голосових, відео чи навіть «зникальних» сторис, що створюють ефект багатоканальної комунікації. Учні можуть моделювати групові чати з різними героями або приватні переписки, що розкривають внутрішній світ персонажів. Додатково дозволяється створювати візуальні елементи – скріншоти чатів, аватарки, статуси чи навіть повідомлення з прикріпленими документами або фотографіями, які б могли символізувати внутрішні переживання або ключові події роману.

Також учні ретельно аналізують мову кожного персонажа в оригінальному тексті і намагаються максимально точно відтворити його індивідуальний стиль у чаті. Наприклад, Еліна, яка стає бійцем «Айдару», можливо, використовувала б більш лаконічні, рішучі та навіть дещо грубуваті фрази, характерні для військового середовища, тоді як її родина або цивільні персонажі – більш емоційні, розгорнуті висловлювання, насичені деталями повсякденного життя.

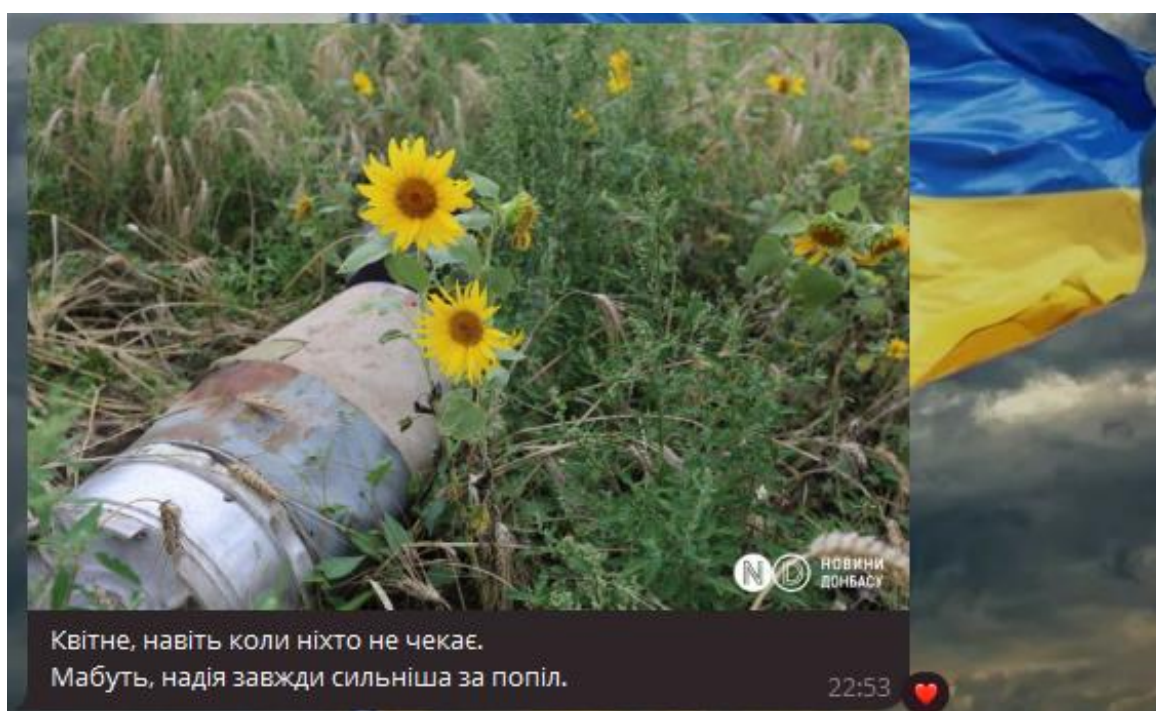
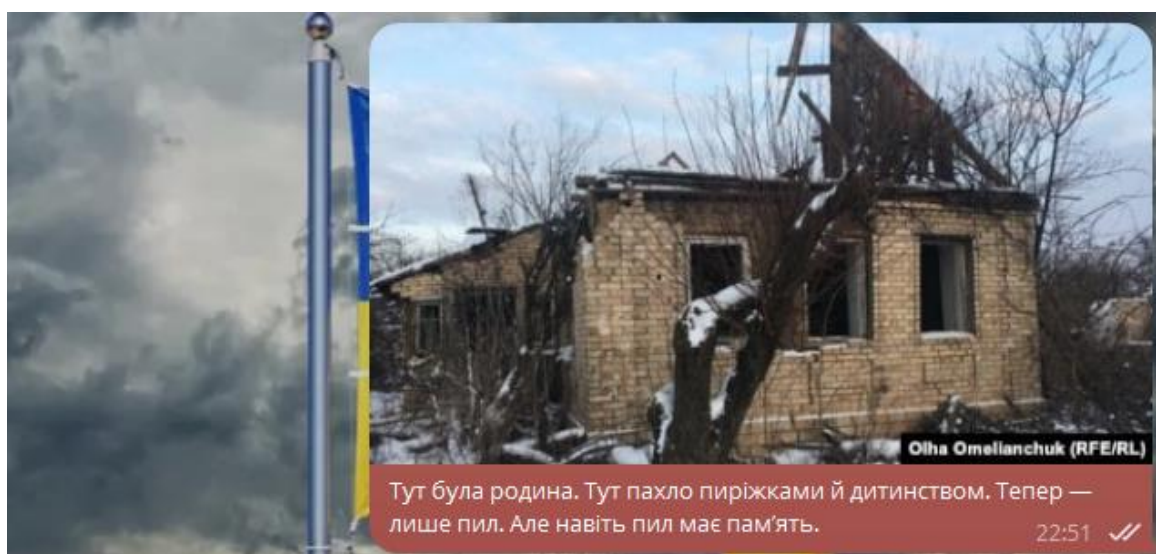
Окрім того, учні добирають емодзі та гіфки, що точно передають емоційний підтекст діалогів, іронію, смуток, надію, здивування або розчарування. Це не лише робить чат візуально привабливим, а й поглиблює розуміння невербальних аспектів комунікації та дозволяє учням краще відчувати емоційний стан персонажів у складних обставинах війни. Наприклад, у ситуаціях, де персонажі висловлюють розчарування через бюрократичні перешкоди або нерозуміння, доречним може бути емодзі зітхання або анімоване зображення з виразом безсилля. Натомість, іронічний підтекст діалогу може бути підкреслений емодзі з закованими очима, що допомагає імітувати сучасні невербальні реакції та акцентувати на емоційній реакції героїв на складні обставини війни.

Для певних реплік, що мають особливе емоційне навантаження або потребують передачі інтонаційних нюансів, учні можуть записати короткі голосові повідомлення, імітуючи голоси персонажів. Це додає елемент аудіалізації та дозволяє експериментувати з тембром голосу, паузами, ритмом і навіть тишею як засобом вираження емоцій. Такий підхід сприяє кращому розумінню внутрішнього світу персонажів, їхніх страхів, сумнівів та рішучості,

а також розвиває у школярів здатність відчувати підтекст і передавати його засобами усного мовлення.

Крім голосових повідомлень, інтеграція символічних візуальних матеріалів може значно збагатити аналіз твору. Наприклад, це можуть бути фотографії зруйнованих будинків як метафора втрат і руйнувань, світлини квітучих садів як знак відродження й надії, зображення військової форми чи медичного обладнання як маркери конкретних сюжетних реалій. Учні можуть також використовувати посилання на сучасні новини, пісні чи відеоролики, що відтворюють емоційний фон епохи та розширюють контекст сприйняття тексту.

Для створення й адаптації таких мультимедійних елементів доречно застосовувати ІІІ-технології. Наприклад, інструменти генерації зображень можуть відтворити художні ілюстрації ключових сцен роману, штучний інтелект може моделювати голосові повідомлення з різними тембрами чи акцентами, а алгоритми створення відео – формувати короткі емоційні кліпи або візуалізовані цитати. Загалом це перетворює роботу з художнім текстом на інтерактивний і творчий процес, що поєднує літературний аналіз із медіаграмотністю, критичним мисленням та емоційною рефлексією.

Загалом, інтеграція ІІІ-технологій трансформує роботу з художнім текстом в інтерактивний і творчий процес. Цей підхід ефективно поєднує літературний аналіз із медіаграмотністю, розвитком критичного мислення та емоційною рефлексією. Окрім того, можна використовувати такі специфічні для месенджерів функції, як позначки про прочитання («переглянуто»), індикатори набору тексту («герой друкує...») або навіть затримку у відповіді, що стає маркером емоційного напруження чи нерішучості. Такі елементи дозволяють передати приховані підтексти: очікування відповіді, тривогу через мовчання, внутрішню боротьбу між бажанням сказати правду і страхом перед її наслідками. Це відкриває для учнів можливість аналізувати не лише зміст

висловлювань, а й психологічну роль пауз і недомовленостей, які у цифровій комунікації часто не менш промовисті, ніж самі слова.

Можливе створення як приватних чатів для інтимних або конфіденційних розмов, так і групових чатів, які відображатимуть колективні дискусії, військові звіти чи родинні переписки в умовах війни. Такий прийом дозволяє дослідити різні реєстри мовлення: довірливий і ніжний тон у двосторонній переписці; офіційність і сухість повідомлень у робочих або військових чатах; емоційність та багатоголосся групових дискусій, де перетинаються різні погляди й настрої. Завдяки цьому учні отримують змогу ширше інтерпретувати зміст роману, звертаючи увагу на багатогранність комунікаційних ситуацій, стилістику мовлення героїв і вплив зовнішніх обставин на їхню взаємодію.

Більше того, подібний підхід сприяє формуванню медіаграмотності школярів: вони вчаться критично ставитися до цифрової комунікації, відчитувати невербальні коди, розуміти, як у віртуальному просторі транслуються емоції та соціальні ролі. Водночас це дозволяє наблизити художній текст до життєвого досвіду підлітків, для яких спілкування через месенджери є звичною формою взаємодії.

Також презентація «роману в чаті» може супроводжуватися активним обговоренням: Як зміна формату вплинула на сприйняття тексту? Які нові сенси та емоційні відтінки з'явилися завдяки цьому формату? Чи допоміг цей формат краще зрозуміти конфлікти, розвиток стосунків та психологічні стани героїв? Застосування цього методу до роману «Ракурс» дозволяє учням надзвичайно глибоко усвідомити, як сучасні засоби комунікації впливають на сприйняття інформації про війну та особисті переживання, наскільки правдивими є ті чи інші наративи.

Комплексне, інтегроване застосування методів «Емоційна мапа героя» та «Digital-наратив: «Роман у чаті»» створює потужний синергетичний ефект, забезпечуючи багатовимірний та глибинний аналіз роману «Ракурс». Якщо «Емоційна мапа» дозволяє учням зануритися у внутрішній світ персонажа, візуалізуючи його психологічну динаміку та розкриваючи глибинні мотиви

вчинків, то «Роман у чаті» допомагає відтворити зовнішні форми комунікації та соціальної взаємодії, адаптуючи наратив до звичних для учнів медіаформатів.

Застосування цих методів не лише урізноманітнює уроки української літератури, роблячи їх захопливими, а й активно формує критичне мислення, креативність, комунікативні навички та цифрову грамотність учнів – компетентності, які є надзвичайно важливими для їхнього успіху в сучасному, швидкозмінному світі. Важливою умовою ефективності цих методик є роль вчителя як фасилітатора, куратора та наставника, що направляє учнівську діяльність, забезпечуючи глибину аналізу та уникнення поверхового ставлення до тексту. Отже, інноваційний методичний інструментарій стає запорукою ефективного та глибокого вивчення української літератури у старшій школі, готуючи учнів до життя у світі, де розуміння художнього слова є ключем до розуміння людини та суспільства.

Наведемо фрагмент уроку:

Тема: Аналіз художнього тексту за допомогою «Емоційної мапи героя» та Digital-наративу «Роман у чаті» на прикладі роману Світлани Талан «Ракурс»

Мета уроку:

- Забезпечити глибоке усвідомлення психологічної та емоційної динаміки персонажів роману «Ракурс».
- Розвивати критичне мислення, емоційний інтелект та емпатію учнів.
- Ознайомити учнів з інноваційними методиками аналізу тексту: «Емоційна мапа героя» та «Digital-наратив: Роман у чаті».
- Формувати інформаційно-комунікаційну компетентність та медіаграмотність шляхом використання цифрових інструментів (Canva, Miro, месенджери).

Обладнання та ресурси:

- Комп'ютери або планшети з доступом до Canva / Miro / Padlet.
- Інтернет, проектор, інтерактивна дошка.

- Друковані або електронні копії роману «Ракурс».
- Плакати, маркери, кольорові стікери (для офлайн-візуалізацій).

План уроку

- I. Організація навчальної діяльності (2 хв.).
- II. Мотиваційний етап (5 хв.).
- III. Основна частина (30 хв.).
- IV. Рефлексія (3 хв.).
- V. Підсумок уроку (4 хв.).
- VI. Повідомлення домашнього завдання (1 хв.).

Хід уроку

- I. Організація навчальної діяльності (2 хв.)

Емоційне налаштування, встановлення робочої атмосфери у класі.

Короткий вступ про важливість глибокого розуміння тексту через психологічну та емоційну призму.

Ознайомлення з метою уроку.

- II. Мотиваційний етап (5 хв.)

Учитель демонструє короткий уривок із роману «Ракурс», що містить ключовий внутрішній монолог Еліни:

“Я знову повернулась у квартиру до батьків. Це вже не вперше, коли мої спроби звити сімейне гніздечко зазнали фіаско. І вже вкотре я ставлю собі запитання «Чому?!», але відповіді не знаю й досі. Щоразу нова історія, про яку я волюю якнайшвидше забути й більше не згадувати. Ненавиджу жити минулим, спогадами про кращі дні, які провела з обранцем, і взагалі не люблю розпускати шмарклі після розставань. А на душі гидко, хоча батьки прийняли мене без особливих дорікань. Не можу сказати, що вони були в захваті від мого чергового повернення до родинного гніздечка”

Обговорення: «Які емоції ви відчули під час читання? Як вони впливають на сприйняття героя?».

Пояснення учням, що зараз вони стануть «детективами емоцій», створюючи власні «Емоційні мапи» героїв.

III. Основна частина (30 хв.)

3.1. Метод «Емоційна мапа героя» (15 хв.)

Етапи роботи:

1. Підготовчий етап:

Учні обирають одного героя (Еліна або Євген) та переглядають ключові сцени з його внутрішніми переживаннями.

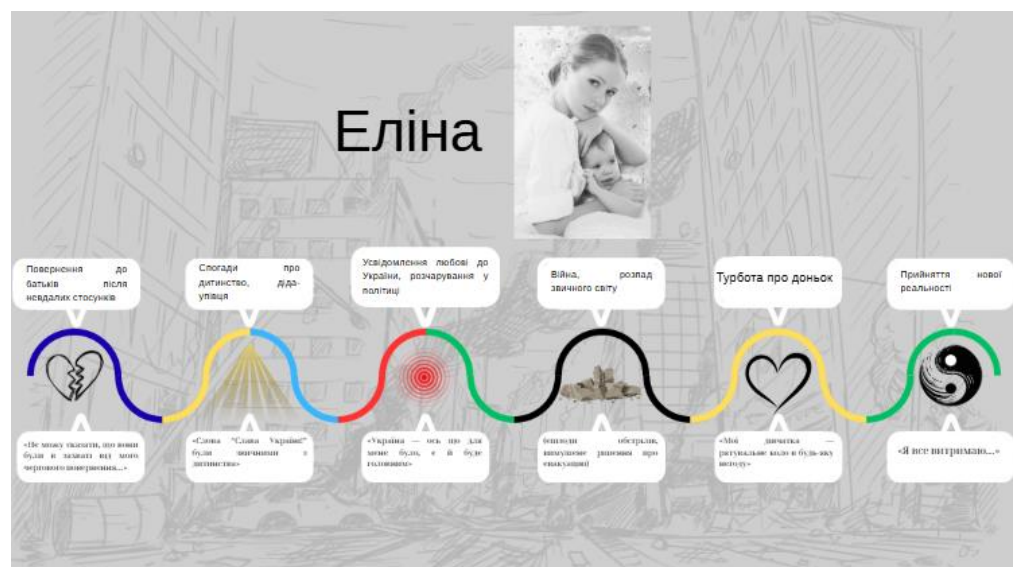
Збір цитат із тексту, що відображають емоційний стан персонажа.

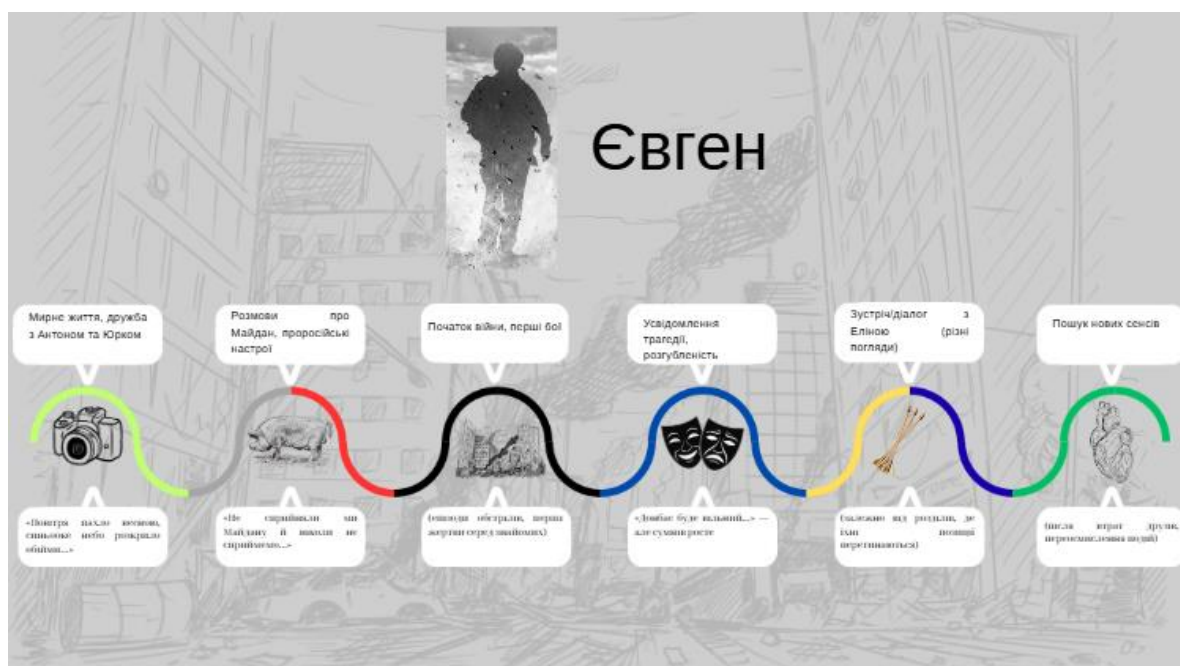
2. Створення мапи:

Використання цифрових інструментів Canva або Miro для побудови графічної мапи:

- Хронологічна шкала подій.
- Криві емоційного стану (кольори відповідно до емоцій: червоний – біль, зелений – надія, синій – самозаглиблення, жовтий – рішучість).
- Вставки прямих цитат, символів (розірване серце, лабіринт, промінь світла).

Приклад:

Офлайн-варіант: плакати, маркери, стікери.

3. Обговорення та аналіз:

Кожна група презентує мапу, обґрунтовуючи вибір кольорів, цитат, символів.

Аналіз динаміки персонажа: «Як війна змінює героя?», «Які емоційні трансформації відбуваються?»

3.2. Метод «Digital-наратив: Роман у чаті» (15 хв.)

Етапи роботи:

1. Вибір фрагменту:

Групи обирають сцену з діалогом, внутрішнім монологом або ключовою взаємодією між героями.

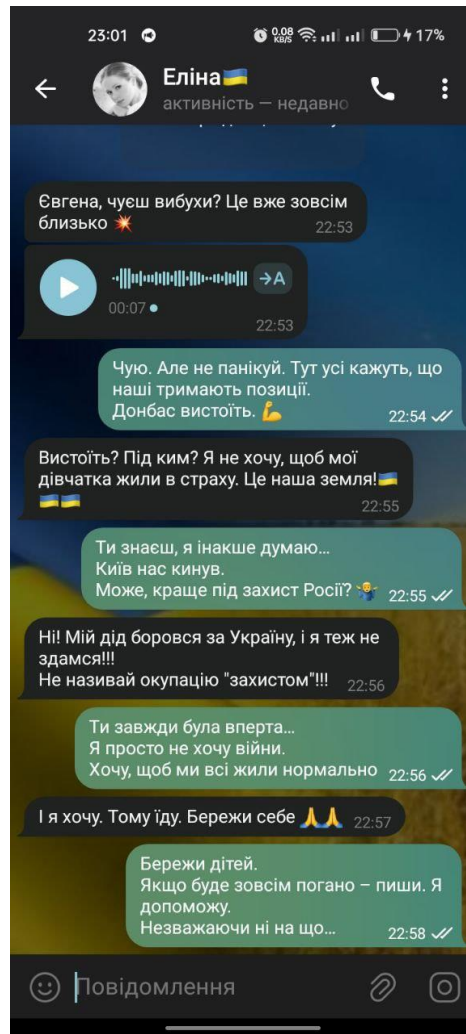
2. Трансформація в цифровий формат:

Переписування сцени у формат месенджера (WhatsApp, Telegram, Instagram).

Відтворення характеру мовлення героїв, додавання емодзі, стікерів, гіфок.

Можливе створення голосових повідомлень, «зникальних» сторис, прикріплення фото/відео як символів емоцій.

Приклад:

3. Презентація та аналіз:

Групи демонструють свої чати на екрані.

Обговорення: «Як зміна формату вплинула на сприйняття тексту?», «Що нового ви помітили у характерах персонажів?»

IV. Рефлексія (3 хв.)

Обговорення:

Що допомогло глибше зрозуміти внутрішній світ героїв?

Які нові сенси з'явилися завдяки Digital-наративу?

Як поєднання візуалізації та цифрової трансформації допомагає аналізувати художній текст?

Учні коротко фіксують власні висновки у цифрових нотатках або у читацьких щоденниках.

V. Підсумок уроку (4 хв.)

- Завдання «Емоційний селфі героїв»

Уявіть, що Еліна та Євген після всіх подій роману роблять по одному фото або коротке відео для соцмереж.

Визначте:

- яку локацію вони б обрали (кімната, вокзал, розбомблена вулиця, новий дім);
- який вираз обличчя передав би їхній підсумковий стан (надія, смуток, спокій, рішучість);
- який підпис / хештег вони б додали (#ЖивуДалі, #ДонбасЦеУкраїна, #ШукаюМир).

Створіть цей «пост» у будь-якому цифровому форматі:

- Canva/Padlet/Miro – колаж зі світлинами й текстом;
- або коротке аудіо/відео (до 30 секунд), де озвучите підпис від імені героя.

VI. Повідомлення домашнього завдання (1 хв.)

Обрати іншого персонажа та створити його коротку «емоційну карту» або чат-фрагмент у цифровому форматі.

Запропонований план уроку може застосовуватися як урок узагальнення за творчістю Світлани Талан (на прикладі роману «Ракурс») на рівні стандарту, так і як перехідний етап до поглибленого аналізу сучасної української прози на профільному рівні. Структура заняття гнучка й може бути адаптована до рівня підготовленості здобувачів освіти. Зокрема, змінюється тривалість окремих етапів (наприклад, збільшення часу на побудову «Емоційної мапи героя» або скорочення блоку роботи з цифровим наративом), ступінь участі вчителя під час групової діяльності, кількість ротацій у малих групах, а також обсяг підготовчого матеріалу (можливе надання випереджальних завдань для опрацювання тексту чи добору цитат).

Під час підготовки плану враховано можливість проведення уроку в різних форматах навчання. Усі етапи процесу зберігають свою ефективність

незалежно від форми організації навчання (традиційний очний, дистанційний чи змішаний формати).

Зокрема, перші етапи мотивації й актуалізації знань можуть відбуватися за допомогою класної дошки та учнівських зошитів або ж у віртуальному середовищі (Zoom, Google Meet, Padlet), що дає змогу працювати як синхронно, так і асинхронно. Демонстрація цифрових емоційних мап чи чат-наративів можлива через спільний екран, завантаження файлів чи використання інтерактивних онлайн-дошок (Miro, Canva).

Окремо враховано особливості дистанційного навчання: робота з комп'ютером поєднується з етапами самостійного читання фрагментів твору в друкованому або електронному форматі, що знижує навантаження на зір і дає час на індивідуальне осмислення матеріалу. Така організація дозволяє забезпечити якісне засвоєння змісту уроку незалежно від обраної форми навчання, сприяє розвитку критичного мислення, емоційного інтелекту й медіаграмотності здобувачів освіти.

Висновки до третього розділу

Отже, здійснений аналіз вивчення творчості Світлани Талан у шкільному курсі української літератури дає змогу стверджувати, що її художня спадщина має вагоме дидактичне, естетичне та аксіологічне значення для формування світоглядних орієнтирів сучасної молоді. В освітньому просторі літературна освіта виходить за межі суто естетичного виховання та набуває світоглядно-аксіологічної функції. На цьому тлі твори Світлани Талан, які торкаються надзвичайно болісних, актуальних і глибоко людських тем – війни, втрат, психотравми, духовної опори, морального вибору, внутрішнього спротиву – постають як значимі у процесі формування нової генерації свідомих, емпатійних і громадянськи відповідальних українців.

Дослідження засвідчило, що творчість Світлани Талан є не просто цінним художнім явищем сучасного літературного процесу, а й методично

обґрунтованим інструментом для реалізації цілей Нової української школи. Її твори органічно поєднують у собі художню цінність і соціокультурну релевантність, естетичну виразність і виховну силу, відкриваючи широкий простір для формування ключових компетентностей учнів, зокрема читацької, комунікативної, соціальної, емоційної, морально-етичної, медіаграмотної.

Проаналізовані романи авторки – «Ракурс», «Повернутися дощем», «Оголений нерв» – демонструють значний потенціал для побудови інноваційного уроку, спрямованого не лише на аналіз художнього твору, а й на формування вміння інтерпретувати його крізь призму особистого досвіду та сучасних історичних реалій. Робота з цими текстами дозволяє учням заглибитись у вивчення феномену людської витривалості, а також виявляє моральної сили та зусиль зі збереження гідності в контексті життєвої небезпеки. Це дає можливість не лише прочитати художній твір, а й «прожити» його, поставивши себе на місце героя, усвідомити ціну вибору, межі страху й сили, значення любові та співчуття як стратегій виживання в умовах війни.

Пропонуємо під час вивчення творчості Світлани Талан використати сучасні освітні технології, які істотно розширюють можливості традиційного уроку. Інструменти візуальної аналітики («Емоційна мапа героя»), цифрові платформи для симуляцій і моделювання («роман у чаті», StoryJumper, Miro, Canva), елементи доповненої реальності (CoSpaces, AR Makr), інтерактивні медіапродукти (подкасти, відеоесе, інтерактивні щоденники). Усе це слугує не лише засобами технічного оновлення освітнього процесу, а й каталізаторами для глибшого проникнення учня в емоційну суть твору, в усвідомлення контексту подій та аналізу психології персонажів. Вони також забезпечують гнучкість навчання, зокрема в умовах змішаного або дистанційного формату.

У роботі акцентовано на відмінностях підходів до вивчення творчості Світлани Талан відповідно до освітнього ступеня. В межах програми базової підготовки основна увага зосереджується на безпосередньому ознайомленні з текстом, формуванні читацької та етичної компетентності, розвитку базових навичок аналізу, вміння співпереживати та сприймати художній твір як

відображення сучасних реалій. Спеціалізована (профільна) підготовка, навпаки, відкривається простір для глибшого літературознавчого дослідження: аналізу наративної структури, поетики, жанрової специфіки, символічних пластів та інтертекстуальних зв'язків.

Робота з прозою Світлани Талан може виступати як засіб для самопізнання, набуття внутрішніх ресурсів для подолання складних життєвих ситуацій, що є надзвичайно актуальним у воєнний період. Її твори – це не лише художні документи епохи, а й голос людей, які вижили, боролися, любили, втрачали й віднаходили себе у нових реаліях. Такі тексти, додані у шкільний освітній процес, дозволяють учням відчувати не лише власну приналежність до історії, а й усвідомити відповідальність за майбутнє.

Отже, інтеграція творчості Світлани Талан у шкільний курс української літератури є не просто освітньо доцільною, а й суспільно значущою, педагогічно необхідною і стратегічно далекоглядною. Вона сприяє становленню свідомої, емпатійної особистості, здатної до осмислення складних моральних викликів, до збереження національної пам'яті й до активного переосмислення власної ролі в суспільстві. Тексти письменниці, завдяки своїй багатовимірності й життєвій правді, можуть стати точкою входу до розмови про сучасну Україну, людину в час війни і літературу як простір внутрішньої свободи, співпереживання і надії.

ВИСНОВКИ

Суспільно-політичні й культурні трансформації, що охопили Україну після Революції Гідності та початку російсько-української війни, стали підґрунтям для формування нового літературного дискурсу, в якому домінують мотиви травматичного досвіду, екзистенційної невизначеності, морального вибору та психологічної реконструкції особистості. Війна зумовила появу специфічних художніх моделей репрезентації реальності, де документальна фактографія, інтертекстуальні маркери доби та психоемоційні стани персонажів утворюють поліфонічний наративний простір. У цьому контексті творчість Світлани Талан (романи «Оголений нерв» (2015), «Повернутися дощем» (2016), «Ракурс» (2017)) дає можливість простежити функціонування наративної стратегії в художньому текстотворенні сучасної мілітарної прози. Критики І. Бойцун, І. Волосянка, А. Власюк, С. Гавриленко, А. Зелінська, О. Пухонська, Л. Романенко, О. Сидоренко, М. Стасик, Т. Хом'як та ін. підкреслюють документальну достовірність романів та глибоку психологічну деталізацію персонажів.

Теоретичний аналіз поняття «наративна стратегія» засвідчив, що це комплексна когнітивна модель, що охоплює механізми фокалізації, нараторової присутності, темпорально-просторової організації, інтенційності автора та емоційної рецепції тексту читачем. Наратив у творах Світлани Талан набуває функцій свідчення, інтерпретації та афективного транслювання досвіду, де авторка не просто відтворює події, а трансформує їх у багатовимірний художній дискурс. У центрі її наративної стратегії – документальна точність зображуваних подій, психологічна вмотивованість переживань персонажів, інтертекстуальна поліфонія та внутрішньоособистісні колізії, які детермінують естетичну природу тексту.

У романі «Оголений нерв» інтертекстуальність постає основним чинником організації композиційно-наративної будови твору. Авторка інтегрує в текст медійні повідомлення, реальні топоніми, алюзії на історичні події та

маркери інформаційної війни, завдяки чому формується ефект «потрійної дійсності»: документальної, психологічної й художньої. Наративна структура будується на постійному чергуванні зовнішньої та внутрішньої фокалізації, що дозволяє передати об'єктивний перебіг подій 2014 року і глибинні психоемоційні реакції персонажів. Багатоплановість створює ефект «оголеного нерва» – метафору емоційної напруги. У контексті інформаційного хаосу авторка формує індивідуальні наративні лінії персонажів, які функціонують як інструменти вираження їхньої громадянської, моральної та психологічної ідентичності. Роман виступає наративною хронотопною моделлю початку війни, де текст детермінований історичними подіями та колективною пам'яттю.

У романі «Повернутися дощем» Світлана Талан застосовує наративну модель, засновану на домінуванні внутрішньої фокалізації та монологічного опрацювання травматичного досвіду. Авторка використовує фрагментовану структуру спогадів, що відповідає особливостям відтворення пам'яті в умовах посттравматичного синдрому. Символіка дощу виконує функцію концептуальної домінанти: метафора очищення, повернення, емоційного відродження. Через наративну динаміку відтворюється психологічна еволюція персонажа від травми до реконструкції цілісності особистості. Роман є зразком художньої репрезентації думок та емоцій у ситуації кризового досвіду, де наратив постає як терапевтичний інструмент, здатний повернути людину до повноцінного існування.

У романі «Ракурс» реалізовано поліфонічну модель нарації, що вибудовується шляхом поєднання голосів персонажів із різним соціальним досвідом, світоглядами та ставленням до війни. Розгалужена перспектива оповіді дає можливість відтворити війну як багатовимірне явище, що сприймається кожним персонажем крізь життєвий досвід. Авторка використовує різні модуси наративу – внутрішній монолог, діалоги, документальні описи, висловлювання, – завдяки чому створює складну систему смислів. Ідейний конфлікт роману ґрунтується на зіткненні світоглядних парадигм: активної громадянської позиції, пасивного пристосування,

відповідальності, байдужості, правди та самообману. У такому наративному контексті війна постає морально-психологічним випробуванням, що визначає подальший розвиток персонажа.

У вищезазначених романах Світлани Талан наративна стратегія виконує функцію психологічної реконструкції досвіду війни, де персонажі проходять шлях від розгубленості, внутрішнього розпаду та страху до самовизначення, цілісності та зрілої відповідальності. Письменниця транслює переживання персонажів через внутрішні монологи, ретроспективи, метафоричні образи, символічні деталі та емоційно забарвлену лексику, що створює ефект глибокого занурення в психіку людей, які живуть у стані війни.

Художній доробок Світлани Талан має високий дидактичний потенціал, оскільки дозволяє ефективно формувати ключові компетентності старшокласників у межах сучасної літературної освіти: громадянська, емоційно-ціннісна, інформаційно-медійна та комунікативна. Використання компетентнісного, діяльнісного, проблемного та культурологічного підходів забезпечує осмислену взаємодію учнів із художнім текстом. Особливо ефективними є методи інтерпретаційної діяльності, зокрема наративний голос твору, реконструкція внутрішніх монологів, моделювання психологічних портретів персонажів, інтертекстуальний аналіз та застосування цифрових форматів роботи з текстом (digital-наративи, інтерактивні карти емоцій, симуляційні ситуації).

Методичні розробки, представлені у роботі, враховують специфіку емоційного стану сучасних школярів у період воєнних подій та особливості безпекової ситуації. Вони спрямовані на розвиток емпатії, рефлексії, уміння розуміти себе та інших. Використання ситуативних вправ, проблемних дискусій, творчих завдань, цифрових інструментів та мультимедійних елементів робить процес вивчення сучасної літератури гнучким, адаптивним і методично інноваційним.

Отже, творчість Світлани Талан істотно впливає на розвиток і концептуальне окреслення сучасної української воєнної літератури. Її романи

вирізняються глибоким психологізмом, структурною складністю, наративною поліфонією, документальною точністю та художньою виразністю. Художня концепція, реалізована в романах письменниці, представляє війну як глибокий екзистенційно-моральний виклик, що впливає на особистісні та суспільні трансформації.

Подальші наукові перспективи передбачають дослідження наративних моделей репрезентації травми у творах Світлани Талан, застосування SMART-методик у шкільному читанні та створення інноваційних освітніх підходів до викладання сучасної української прози.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрус С. Талан Світлани Талан : методико-бібліографічні матеріали. Харків, 2020. 24 с.
2. Андрусишин Л. Проблема вивчення російсько-української війни на уроках української літератури у ЗЗСО (на матеріалі художніх творів Світлани Талан). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2022. 113 с.
3. Бехта І. Авторське експериментаторство в англomовній прозі ХХ століття. Львів : ПАІС, 2013. 268 с.
4. Бехта І. Стратегії інтерпретації оповідного дискурсу. *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки*. 2004. № 3 (62). С. 26–32.
5. Бойцун І. Українське суспільство в романі «Оголений нерв» Світлани Талан. *Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції*: зб. наук. праць Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. С. 343–350.
6. Бондар К. Паратекстуальний аналіз роману С. Талан «Повернутися дощем». *Мовні виміри світу*: матеріали Міжнародної науково-практичної студентсько-учнівської конференції (21 квітня 2021 р., м. Житомир) / за заг. ред. Г. І. Гримашевич. Житомир, 2021. С. 14–16.
7. Бондар К. Сучасні реалії війни на сході України у романі Світлани Талан «Пакурс». *Ukraińska kultura i literatura wobec przemian społecznych*. Warszawa, 2023. С. 27–38.
8. Бондар К. Художня рецепція війни в романах Світлани Талан. *Словесна творчість: інтерпретації на перехресті традицій і сучасності* : матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, приуроченої 100-й річниці Літературної дискусії (1925–1928), 13 травня 2025 року. Тернопіль : ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2025. С. 22–27

9. Бондар-Терещенко І. Золота письменниця України, або Проживаючи життя своїх героїв. 2018. URL: <https://www.online.ua/blogs/bondartereshhenko-zolota-pismennicia-ukrayini-abo-prozivaivuci-zittia-svoyix-geroyiv-796/> (дата звернення: 17.02.2025).
10. Бурбела Н. Масовий психоз у системі інмутації суспільства. *Світ соціальних комунікацій*. Київ : КиМУ, ДонНУ, 2011. Т. 3. С. 71–73.
11. Власюк А. Від кон'юнктури до еталону. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=17704&page=2> (дата звернення: 17.08.2025).
12. Вітман К. Особливості процесу сепаратизації в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 53. С. 19–28.
13. Волосянко І. Події російсько-української війни в антимілітарній прозі сучасних українських авторів: крізь призму антиколоніальної критики. *Прикарпатський вісник Наукового товариства імені Шевченко. Слово*. 2022. № 17 (65). С. 372–380.
14. Гавриленко С., Стасик М. Символіка роману С. Талан «Де живе свобода?» *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2023. Вип. 60(1). С. 97–102.
15. Гаврилюк І. Класичні та інноваційні підходи в роботі сучасного вчителя. *Ключові аспекти освітніх механізмів у контексті розвитку сучасних шкіл* : матеріали Всеукраїнської педагогічної конференції: Центр прогресивної освіти «Генезум», 2023. С. 67-73.
16. Герасименко Н. «Блокпост»: рядки, мов постріли. *Слово і час*. 2017. № 2. С. 84–86.
17. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Методи проблемного навчання української мови в закладах загальної середньої освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2023. №53. С. 200–205.
18. Горячко К. Світлана Талан: «Зараз у кожного українця має бути свій фронт». SD.ua. URL: <https://sd.ua/news/18398> (дата звернення: 06.11.2025).

19. Журба С. Художній хронотоп роману «Останні історії» Ольги Токарчук. *International scientific and practical conference «Philological sciences, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges»* : conference proceedings, April 23–24, 2021. Vol. 1. Czestochowa : «Baltija Publishing», 2021. P. 120–123.

20. Журба С. Наративна стратегія роману «Останні історії» Ольги Токарчук. *Слов'янські студії: європейський контекст. Літературознавство* : збірник тез IV Міжнародної наукової онлайн-конференції 29-30 травня 2023 р., м. Миколаїв. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 45–49.

21. Журба С. Наративна стратегія сучасної української воєнної прози. *Wroclawska ukrainistyka: linngua, litterae, sermo* II: monografia. Wrocław: IKR[i]BL Siedlce, 2024. С. 501–520.

22. Загоровська Л. Про «стокгольмський синдром» в українських реаліях. *Талан С. Оголений нерв*: роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. С. 5–7.

23. Заржицька Е. Світлана Талан: Я з тих жінок, які в будь-якому віці вірять у непереможну силу кохання. URL: <http://bukvoid.com.ua/events/interview/2017/11/17/072834.html> (дата звернення: 17.02.2025).

24. Зелінська А. Семантичні межі поняття «книга нон-фікшн». *Актуальні питання масової комунікації*. 2015. Вип. 18. С. 62–73.

25. Ісаєнко К. Постать Миколи Гоголя у наративних пошуках Пантелеймона Куліша. *Література та культура Полісся. Проблеми філології, історії та культури України у сучасних дослідженнях* / відп. ред. і упорядник Г. В. Самойленко. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2009. Вип. 55. С. 3–13.

26. Коцарев О. Сім книг про Майдан і війну. Ще не осмислення, але ретельна фіксація реальності. URL: https://texty.org.ua/articles/62544/Sim_knyg_pro_Majdan_i_Vijnu_Shhe-62544/ (дата звернення: 10.09.2025).

27. Кушнірова Т. Наративні стратегії у романних формах кінця XX – початку XXI століття : монографія. Полтава : Сімон, 2018. 124 с.
28. Легкий М. З. Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Львів, 1997. 17 с.
29. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
30. Мацевко-Бекерська Л. В. Наратив як засіб організації просторово-часової конфігурації літературного твору. *Вісник Львівського університету ім. І. Франка*. 2011. Вип. 18. С. 52–59.
31. Мацевко-Бекерська Л. В. Наративні стратегії малої прози (на матеріалі української літератури кінця XIX – початку XX століть) : автореф. дис. докт. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури», 10.01.01. «Українська література». Київ, 2009. 40 с.
32. Мацевко-Бекерська Л. В. Українська мала проза кінця XIX – початку XX століть у дзеркалі наратології : монографія. Львів : Сплاین, 2008. 408 с.
33. Папуша І. Що таке наратологія? (огляд концепцій). *Studia Methodologica*. Тернопіль: ТНПУ, 2005. Вип. 16. С. 29–46.
34. Поліщук Я. Інкорпорація документального ресурсу в сучасній художній літературі. *Слово і Час*. 2018. № 9. С. 3–10.
35. Пошибайло О. В. Феномен жіночої прози : біобібліогр. покажч. Полтава, 2014. Вип. 2. 34 с.
36. Програма з української літератури для 10–11 класів. Рівень стандарту. Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 2017 р. (зі змінами 2022 р.). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>(дата звернення: 12.09.2025).
37. Пухонська О. Літературні виміри травми у контексті війни на Донбасі. *Acta Polono-Ruthenica*. 2021. № 2 (XXVI). С. 63–74.

38. Пухонська О. Я. Мова війни в сучасній документальній прозі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2022. Вип. 33. С. 118–158.

39. Рєпіна О. Твоє майбутнє на порозі. *Буквоїд*. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2015/05/28/073940> (дата звернення: 17.02.2025).

40. Римар Н. Наративні стратегії художнього розповідання: теоретико-методологічний аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2014. Вип. 10(1). С. 70–73.

41. Романенко Л. Сучасна війна у творчості українських письменників і спогадах учасників. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 4. Т.1. С. 117–121.

42. Руденко М. Наративна структура художньої прози Миколи Хвильового: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2004. 20 с.

43. Сидоренко О. Мілітарний дискурс української прози початку XXI сторіччя. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sydorenko_Olha/Militaryni_dyskurs_ukrainskoi_prozy_pochatku_KhKhI_storichchia.pdf (дата звернення: 17.03.2025)

44. Скумін А. Дотаційний Донбас. Чи справді регіон годує Україну? *Тиждень*. 2013. № 9 (277). С. 7.

45. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 9. 916 с.

46. Стадніченко О. Інтерпретація жіночих образів у диалогії Світлани Талан «Оголений нерв» і «Повернутися дощем». *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. The XXI International Science Conference «Problems of practical application of innovations, methodology and experience»*, April 15–16, 2021. Lisbon, Portugal. С. 173–178.

47. Стасик М. Символічні образи в романі С. Талан «Замкнене коло». *Вчені записки Таврійського національного університету імені*

В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31 (70). № 3. Ч. 2. С. 159–163.

48. Талан С. Оголений нерв : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 544 с.

49. Талан С. Повернутися дощем : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 448 с.

50. Талан С. О. Ракурс : роман ; 2-ге вид. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 320 с.

51. Тернер Л. Маніфест метамодернізму. Переклад укр. Krolikowski Art. URL: <https://thesyncretictimes.wordpress.com/2016/02/22/metamodernist-manifesto-ukrainian/> (дата звернення: 10.04.2025).

52. Тіхих В. І. Наративна стратегія Голодомору в романі С. Талан «Розколоте небо» : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 035 «Філологія». Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 66 с.

53. Ткачук О. Наратологічний словник. Тернопіль : Астон, 2002. 173 с.

54. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе / Пер. з фр. Є. Марічева. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 162 с.

55. Філоненко С. О. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр : монографія. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. 432 с.

56. Хом'як Т. В. Поліпроблемність роману С. Талан «Де живе свобода?». *Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. 2021. С. 34–39.

57. Шаповал М. Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми : монографія. Київ : Автограф, 2009. 351 с.

58. Helmus, Todd C.; Holynska, Khrystyna. Ukrainian Resistance to Russian Disinformation: Lessons for Future Conflict. Santa Monica, CA : RAND Corporation, 2024. 85 p.

59. Lyotard Jean-François. The Postmodern Condition : A Report on Knowledge / Jean-François Lyotard ; translation from the French by Geoffrey

Bennington and Brian Massumi. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1984. 110 p.

60. Prince Gerald. A Dictionary of Narratology. Lincoln: University of Nebraska Press, 2003. 126 p.

61. Saikovska O. Narrating the war in Ukrainian literature (2014–2023). *Visnyk Mariupol State University*. Series : Philology. 2024. P. 44–58.